

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische
Kring Gent V.Z.W.**

26e jaargang nr. 3

15 mei 1997

INHOUD

- David Maes:
Het Gents Kerkepad (Vervolg)
Sint-Stefanuskerk - Sint-Margrietstraat. 110
- Hermann Van Duyse:
Inventaire Archéologique: Deurklopper. 121
- Eddy Levis:
Over Rispenplagen, dollé Hoorne-Beesten en andere
perrykeleuze Siekten. 122
- Ronald De Buck:
De bezetting van Gent in 1708 door Louis XIV. 134
- Rudy van Elslande:
Daneel De Rycke, de Gentse schilder (ca. 1415-1474). 140
- E. Ossieur:
Dit bestaat niet meer (waarschijnlijk). 152
- Eddy Levis:
Gensche Woorde en Uitdrökkijngé. Deel XXXV. 154
- Ronald De Buck:
Gentse Memoriedagen: 11-12-13 maart. 157
- Mevr. A. Van Geluwe-Eggermont:
Documentatiecentrum. Werking 1996. 159
- Alfons Van Werveke:
Oudheidkundige Kroniek: De Militieloting. 164
- Vraag en Antwoord. 165
- Lezers schrijven ons. 166
- Jan Cleppe:
Gênsche Prâot. 168

HET GENTS KERKEPAD (Vervolg)

SINT-STEFANUSKERK - Sint-Margrietstraat

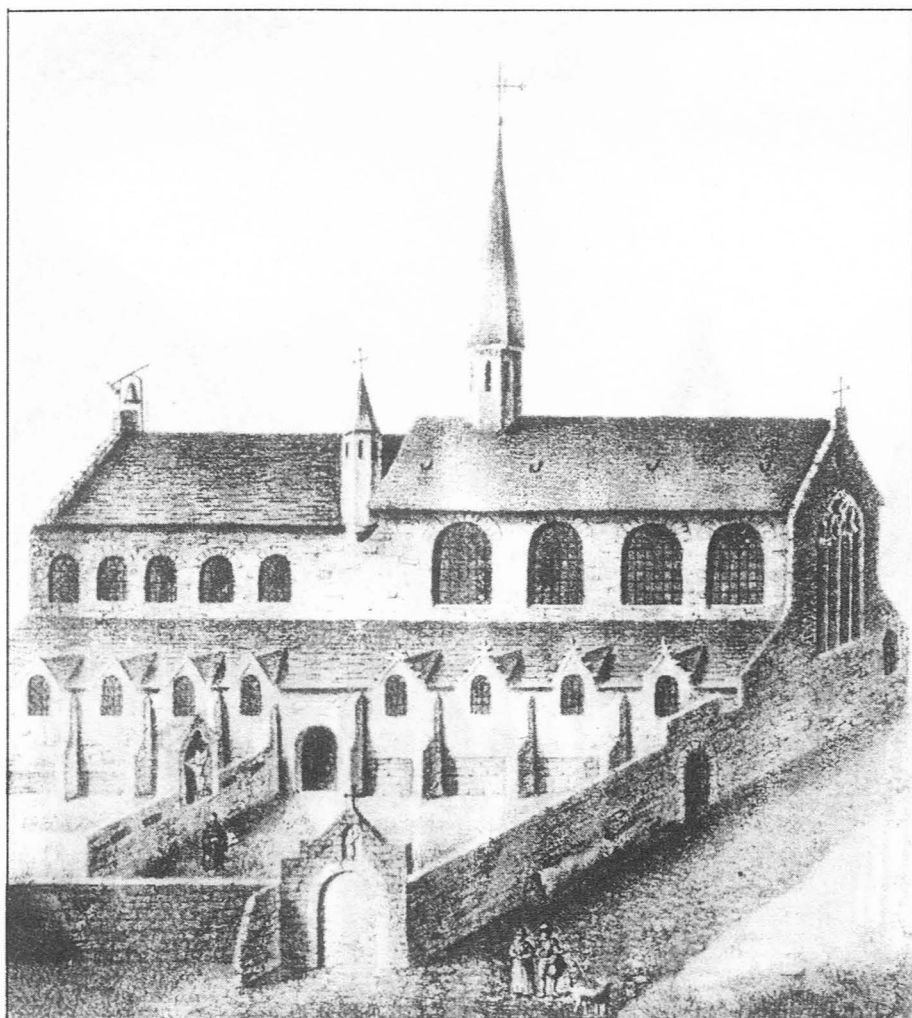
De Sint-Stefanuskerk is de enige kerk in Gent die tegelijk kloosterkerk en parochiekerk is. Dat is niet altijd zo geweest. Na ongeveer vijfhonderd jaar enkel kloosterkerk van de Augustijnen te zijn geweest, is zij in het begin van de negentiende eeuw tevens parochiekerk geworden.

De Augustijnen vestigden zich te Gent in 1295. De Gentse patriciër Gerem Borluut stelde hen hiervoor een huis ter beschikking. De plaats waar zich het huis bevond wordt nader bepaald in een document van 25 november 1337: "dwelc men heet ter Capellen, daer de Augustinen plaghen te wonen, staende up den ommekeer vanden Steenstrate ter Ouderbuchwaert". Het huis noemde men dus "ter Capellen" en stond op de hoek van de Steenstraat, nu Lange Steenstraat, met de straat die naar de Oudburg leidt, de huidige Geldmunt. Het ontleende vermoedelijk zijn naam aan de nabijgelegen Sint-Stefanuskapel. Die kapel werd de eerste bidplaats van de jonge kloostergemeenschap. Later brak men de oude kapel af en in de plaats daarvan werd een ruime kerk gebouwd, Sint-Stefanus, de eerste martelaar, bleef patroon van de kerk en van het klooster.

Over de juiste stichtingsdatum van het Augustijnenklooster te Gent lopen de meningen nogal uiteen. De Augustijnen zelf houden het bij het jaartal 1295. Dit berust op een eeuwenoude traditie die steunt op documenten die in de loop der eeuwen verloren gingen. De erkenningsbrief van de stichting door Joannes III de Vasoigne (1292-1300), bisschop van Doornik, is gedateerd van 12 november 1296. Hierin geeft hij toelating aan de "prior en de eremieten van de orde van Sint-Augustinus, een klooster te stichten te Gent in het personaat van Sint-Baafs en in de parochie van Sint-Michiels en van Ekkergerem". Datzelfde document bekrachtigt de reeds vroeger aangegane overeenkomst aangaande de patronaats- en parochierechten tussen de Augustijnen en Walter van Erdenborch, abt van Sint-Baafs, en Joannes de Lessine, Joannes Vos en Joannes de Pala, pastoors van Sint-Michiels en Ekkergerem.

De stichtingsbrief somt ook de bepalingen en verplichtingen op die in die tijd algemeen kerkrechtelijk gemeengoed waren.

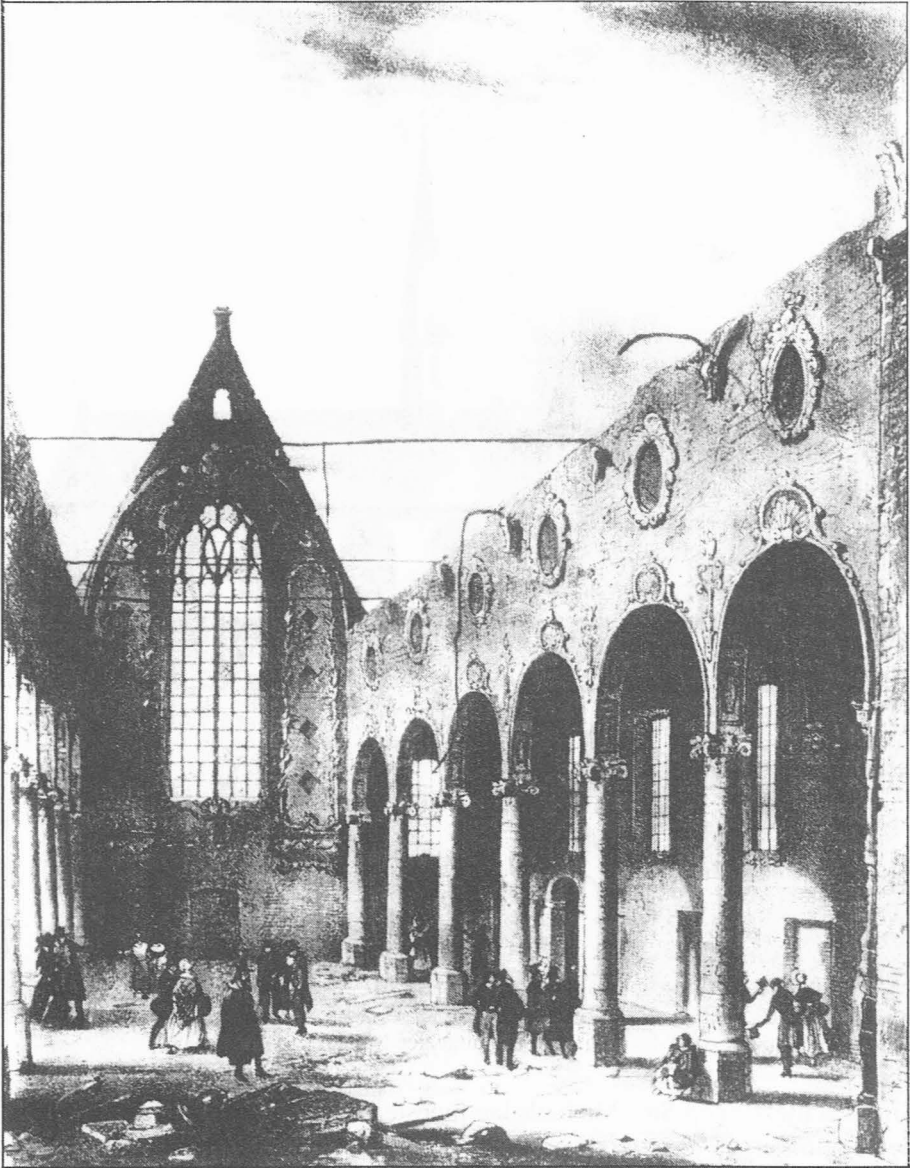
Zo mochten de Augustijnen maar een klein klokje hebben. Zij mochten zonder toelating van de bisschop geen biecht horen of spreken; zij waren eerbied verschuldigd aan de abt van Sint-Baafs en aan de pastoors van Sint-Michiels en Ekkergerem. Zij moesten elk jaar op het kerkwijdingsfeest van Sint-Baafs aan de abt een gouden muntstuk aanbieden als erkenning van zijn patronaatsrecht. Zij mochten ook zonder toelating van de abt geen gronden verwerven waarop de abdij het cijns- en tienderecht bezat. Op de feestdagen van de kerkwijding van

De Augustijnerkerk zoals die er in 1580 zou uitgezien hebben.

Sint-Michiels en op Sint-Michielsdag moesten twee Augustijnen assisteren in de hoogmis en de vespers. De pastoors van Sint-Michiels en Ekkergerem hadden alle parochiale rechten over de leken die in dienst waren van het klooster en die geen kloosterkleed droegen. Alleen de kloosterlingen mochten in de kerk begraven worden. Van alle offergiften moesten de Augustijnen de helft afstaan aan de Sint-Michielskerk. De giften onder vorm van levensmiddelen mochten ze voor zichzelf houden.

De Augustijnen erkennen de edele familie Borluut als hun stichters en grote weldoeners, die de eeuwen door steeds het klooster in nood herstelden of herbouwden. De Borluuts hadden dan ook hun graf in de Augustijnenkerk. Zo werd Gerem of Gerelmus Borluut, zoon van Boudewijn en Margriet Rijnvisch,

Een brand uitgebroken in de nacht van 19/20 januari 1838 legde de kerk in de as. Menig kunstwerk ging aldus onwederroepelijk verloren: beeldhouwwerken en schilderijen, waaronder een veelzeggend werk van N. de Liemaeckere HET HEILIG SACRAMENT VAN MIRAKEL, benevens doeken van Pieter van Reysschoot, van wie we schilderijen kunnen bewonderen in het koor van de St.-Baafskerk en in het Hotel d'Hane Steenhuyse. (Copyright Stadsarchief)

na zijn overlijden op 1 maart 1321 in de kloosterkerk begraven. Zijn echtgenote Margriet de Rijcke, overleden op 16 september 1321, vond ook daar haar laatste rustplaats.

Eén van de afstammelingen van Gerem was niemand minder dan Isabella of Lijsbeth Borluut, de echtgenote van Joos Vijt, in wiens opdracht de Van Eycks het veelluik "De aanbidding van het Lam Gods" schilderden.

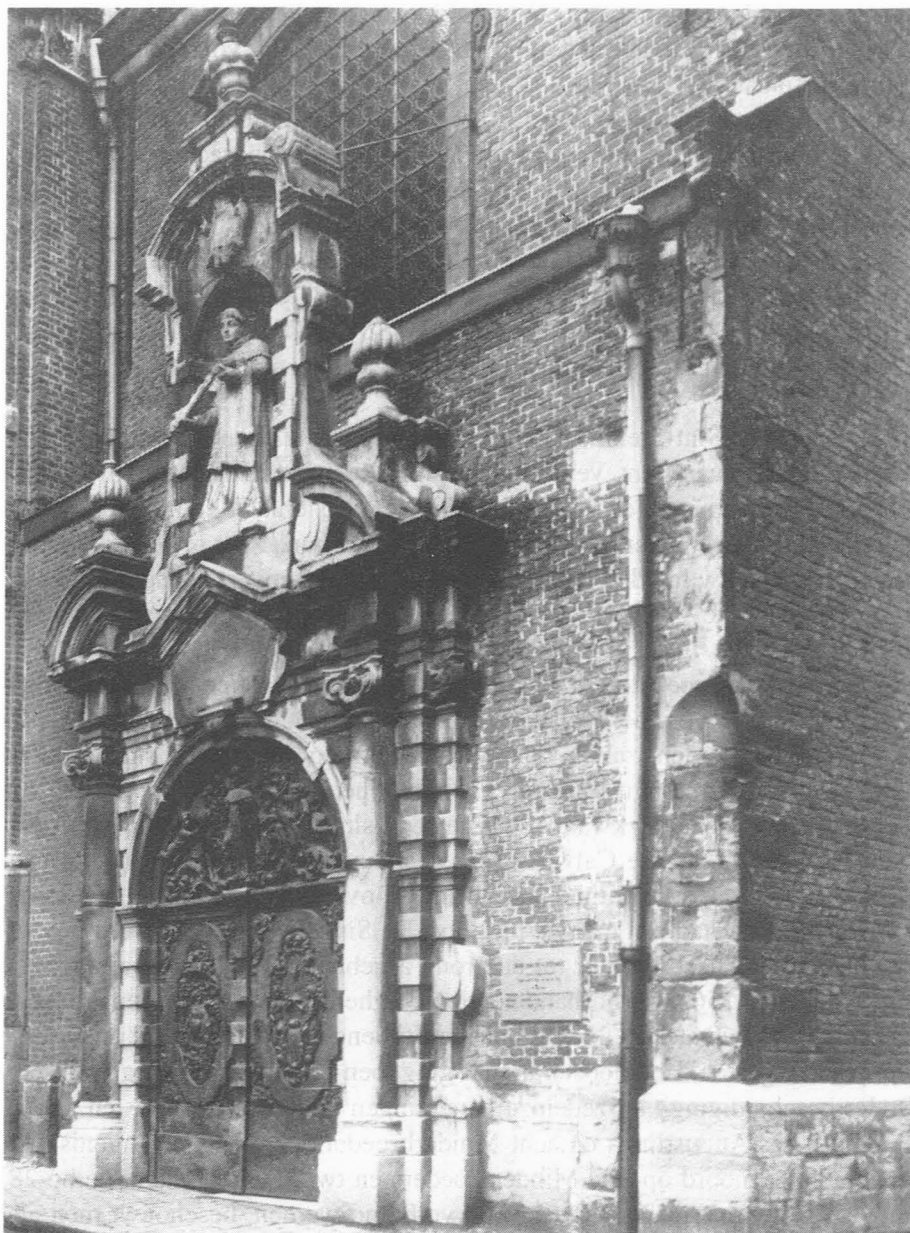
Toen de herbouwde kloosterkerk klaar kwam in 1632, plaatsten de Augustijnen een nieuwe zerk op de grafkelder van de familie Borluut. Het grafschrift vermeldde: "LIBERA SEPULTURA FAMILIAE BURLUTIAE JUXTA MAJORES HUIJUS CONVENTUS FUNDATORES ANNO 1295." (Vrije begraafplaats van de familie Borluut, naast hun voorvaders, stichters van dit klooster in 1295)

In 1298 werd de Sint-Stefanuskerk gewijd en was sindsdien één van de drukst bezochte kerken van Gent. Verscheidene ambachten, zoals de patijn- of klompmakers, de turfdragers, de geweermakers, de plaasteraars, de kolenbranders, de schaapherders en later ook de brouwers kregen hun altaar in de kerk. Vanaf de vijftiende eeuw hielden de ambachten er hun dekenverkiezingen. De Augustijnen waren tevens gastheer toen de Staten-Generaal bij hen vergaderden in 1476.

Bij de godsdiensttroebelen in de tweede helft van de zestiende eeuw werden kerk en klooster verwoest. Nadat ze hun vernielzucht op de kerk van het Tempelhof botvierden, zakten de beeldstormers op die 19 augustus 1566 af naar de kerk van de Augustijnen en richtten er heel wat schade aan.

De grootste verwoesting kwam er pas na de mislukking van de Pacificatie van Gent. Tijdens de Gentse Calvinistische dictatuur onder leiding van Jan van Hembyze en Frans van Kethule, heer van Rijnhove, brak op Pinksteren 18 mei 1578, in heel de stad een nieuwe furie los. De Sint-Stefanuskerk werd op last van het Calvinistisch bestuur tot de grond afgebroken, de paters verjaagd en hetgene men in 1566 op voorhand nog in veiligheid had weten te brengen, verwoest. De bouwmaterialen verkocht men tijdens een openbare veiling voor 184 ponden groten. Het kloosterarchief ging toen nagenoeg volledig verloren. Onder beschuldiging van zedeloze handelingen sloten de Calvinisten op 26 mei 1578 zes Augustijnen en acht Minderbroeders op in de gevangenis. De gerechtelijke moord op drie Minderbroeders en twee Augustijnen, die op 28 juni 1578 op de Vrijdagsmarkt levend verbrand werden, beschouwt men als één van de grootste gruweldaden van het Calvinistisch bestuur te Gent.

Nadat Alexander Farnèse, hertog van Parma, op 18 september 1584 Gent op de geuzen had heroverd, keerden de Augustijnen naar hun klooster terug. Joannes Cools nam de leiding op zich en bestuurde het klooster gedurende 25 jaar. Door zijn bemiddeling werd de kerk in 1606 op kosten van de stad Gent herbouwd. Weer was het de familie Borluut die in 1621 financieel bijdroeg tot de reconstructie van de kloostergebouwen.

Augustijnenkerk. Ingangspoort.

De Sint-Stefanuskerk werd herbouwd in gotische stijl, maar reeds in de jaren 1652-1658 verbouwde men haar in barokstijl. Ze was rijkelijk versierd met doeken van De Craeyer, Melchior de la Mars, en tussen de biechtstoelen twaalf grote landschappen, waarin de cyclus van het leven van Sint-Augustinus, geschilderd door Leplat en Verspeelt. Het laatst werd de sacristie gebouwd in 1722.

Augustijnenkerk. Detail ingangspoort.

Johannes Cools stichtte op 27 april 1609 het college der Augustijnen. Vanaf 1739 vond dit college onderdak in het nieuw gebouwde "Nieuw Gymnasium". Het einde van de achttiende eeuw zou ook het einde worden van het eens zo bloeiende klooster. De Fransen verdreven op 2 november 1796 de dertien Augustijnen met geweld uit hun convent en namen de gebouwen in beslag. In

de plaats daarvan kregen de paters van de bezetters "bons de compensation". Iedere pater ontving 15.000 livres en iedere broeder 5.000 livres. Toen de Fransen de gebouwen openbaar verkochten, konden de Augustijnen met dat geld hun kerk en klooster terugkopen. De paters bleven echter verbannen en zagen zich verplicht hun kloosterkleed af te leggen.

Het college bleef eigendom van de stad en sinds 1804 herbergt het de Academie voor Schone Kunsten.

Op 1 februari 1797 werd de kerk heropend voor de eredienst en deed vanaf 30 november 1802 dienst als hulpkerk van de Heilig Kerstparochie. Een jaar later - op 12 juni 1803 - verhiel men Sint-Stefanus tot zelfstandige parochie. Het is een parochie gebleven, ook toen in 1834, de Augustijnen het kloosterleven hervatten. De pastoor en de onderpastoors zijn nu nog altijd Augustijnen.

Ondertussen deed het klooster nog dienst als onderkomen voor een drukkerij van "chitzen" (1802-1803) en als militair hospitaal (1809-1810).

Wegens geldgebrek zagen de Augustijnen zich verplicht tussen 1810 en 1834 hun eigendom te verhuren aan een aantal fabrikanten. Nadat in 1834 de katoenspinnerij en -weverij van Devos en Fasmont failliet ging, namen de kloosterlingen de vrijgekomen ruimtes terug in gebruik.

In de nacht van 19 op 20 januari 1838 teisterde een zware brand de kerk en het klooster. De brand brak uit in het gedeelte waarin de fabriek van Paridaen-Vanderwaerden was ondergebracht.

Van de geredde kunstwerken versieren nu enkel nog de doeken van De Craeyer de kerk. Daar de kerk volledig vernield was hield men de goddelijke diensten van 1838 tot 1841 in de kerk van de afgeschafte Geschoeide Carmelieten. Al gauw begonnen de Augustijnen met het herstel van hun kerk. Jan Baptist De Baets leidde de werken. Pater W. Materne, de laatstlevende Carmeliet verkocht aan de Augustijnen de prachtige biechtstoelen in renaissance en de monumentale preekstoel in weelderige barokstijl, die nu nog de kerk sieren.

Voor het hoogaltaar schilderde A. Wulfaert het doek "De geboorte van Christus" en de portretten van de twaalf apostelen in het middenschip zijn van de Gentse kunstschilder Arnoldus Johannes Overdeput. De drie statige beelden van Sint-Stefanus, Augustinus en zijn moeder Monica zijn van Augustijnenbroeder Prosper Venneman. Dezelfde broeder herstelde en vermeerderde met een paar panelen de communiebank die uit de brand werd gered. De beelden van de H. Stefanus, paus, en de H. Cyprianus onder het oksaal zijn van Petrus de Vigne-Quio die ook het standbeeld van Jacob van Artevelde op de Vrijdagsmarkt beeldhouwde. Het orgel, enig in zijn soort, bouwde Ph. Forrest in 1873. De voor- en zijgevels werden in de jaren 1907-1908 hersteld onder leiding van de architecten Henri en Valentin Vaerewijck. Hierbij werd het gotisch venster in de middenbeuk bewaard. Het portaal van de zuidgevel, een typisch barokkerkportaal uit de zeventiende eeuw, is bekroond met een beeld van de patroon van de kerk en het klooster, de H. Stefanus.

Augustijnenkerk. Interieur.

Merkwaardig is ook de rijk gesculpteerde deur. In het bovenlicht: de H. Augustinus, voorgesteld als monnik. Op de deurvleugels, tussen weelderige barokmotieven, een vlamvend hart doorboord met pijlen, het embleem van de Augustijnenorde, en daarnaast een kelk met de H. Eucharistie.

Naast de kerk bouwde men in de vijftiger jaren de kapel van de H. Rita, een druk bezochte bedevaartplaats voor Gent en omstreken.

Augustijnenkerk. Preekstoel.

De broederschap van Sint-Nicolaas van Tolentino

De Sint-Stefanuskerk staat bekend als bedevaartplaats van Sint-Nicolaas van Tolentino. De devotie voor de heilige stamt reeds uit de tweede helft van de vijftiende eeuw. Hier is ze waarschijnlijk ingevoerd in 1446. In dat jaar werd Sint-Nicolaas door paus Eugenius IV plechtig heilig verklaard. Hij was de eerste Augustijn die de kerk canoniseerde.

De fundatie van een lamp voor het beeld van Sint-Nicolaas in de kloosterkerk dateert uit 1491.

In de zeventiende eeuw kende de devotie een heropbloei en groeide uit tot een volksdevotie bij uitstek zodat de Augustijnenkerk een druk bezochte bedevaartplaats werd.

Op 30 maart 1647 wijdde Mgr. Antoon Triest het nieuw marmeren Sint-Nicolaasaltaar. Bij die gelegenheid richtte hij ook de broederschap ter ere van de heilige op, met goedkeuring van paus Innocentius X.

Volgens de statuten bestond de broederschap uit een proost en "nog enige geestelijke personen, alsook uit nog andere heren van edele families, slechts ten getale van dertien personen". Zij waren verplicht hun leven lang deel uit te maken van de broederschap, tenzij ze in een andere stad gingen wonen.

De confreres waren verplicht drie maal per jaar de hoogmis in de Augustijnenkerk bij te wonen, namelijk op 5 juni - de dag van de heiligverklaring van Sint-Nicolaas, op 10 september - de dag van zijn overlijden, en de dag daarop de requiemmis voor de afgestorven broeders.

Wanneer één van de confreres overleed moest zo haast mogelijk een requiemmis voor hem opgedragen worden. Onmiddellijk na die dienst verkoos men een nieuw lid ter vervanging van de overledene.

Het kloosterarchief bezit nu nog het wapenboek van de broederschap. Het bevat 81 gekleurde wapenschilden van adellijke personen die tussen 1647 en 1796 lid waren.

De broederschap herleefde na de Franse Revolutie. Zij was van dan af toegankelijk voor alle gelovigen, zonder onderscheid van rang of stand.

De Heilig Bloedprocessie

Een bijzonder verhaal, dat we U niet willen onthouden, is de gebeurtenis die aan de grondslag lag van de jaarlijkse Heilig Bloedprocessie.

In 1354 pleegden twee dieven een inbraak in de kerk van de Augustijnen. Daar roofden ze een grote ciborie gevuld met hosties. Ten einde raad en geen blijf meer wetende met het gewijd voorwerp, begroeven ze het in een ondiepe kuil niet ver van Ekkergermkerk. Eén van de dieven kreeg later berouw en wou de hosties terug opgraven. In plaats van de ciborie vond hij echter een plek van bloed doordrongen aarde. Het bloed van Christus. Van schrik sloeg de dief op de vlucht. 's Anderendaags kwam op die plaats een herder met zijn kudde voorbij. De schapen gedroegen zich eigenaardig. Ze bogen hun kop, trilden op hun poten en deden een knieval. De herder, op zoek naar de oorzaak van dit eigenaardig gedrag van zijn kudde, onderzocht de plaats en vond de bloedende hosties. Daar hij op de hoogte was van de inbraak, spoedde hij zich naar de Augustijnen om er zijn ontdekking te melden. Die haalden de ongeschonden ciborie uit de kuil en brachten haar terug naar de plaats waar ze thuishoorde. De daders ontliepen hun gerechte straf niet.

Augustijnenkerk. Biechtstoel.

Op de plaats van het gebeuren werd in 1356 het Heilig Bloedkapelletje opgericht. Tevens stichtte men de confrerie van het Heilig Bloed die er moest voor zorgen dat er ieder jaar een processie uitging op de zondag na Sacramentsdag (of de tweede zondag na Pinksteren).

Met de jaren nam de door de Augustijnen georganiseerde processie aan belang

toe. De jaarlijkse ommegang noemde men de "processie van devotie", vanaf 1604 aangevuld met een tienjaarlijkse "processie van recreatie".

In 1722 schafte men de laatstgenoemde processie af. De jaarlijkse processie onderging het zelfde lot in 1796.

De Heilig Bloedkapel werd in 1799 gesloopt. De Heilig Bloedstraat herinnert nu nog aan die kapel.

BIBLIOGRAFIE

- Braem Paul: Het Augustijnenklooster te Gent. Gent, 1976.
- Van Wesemael M(aurice): Over de Augustijneromwegang in 1698, in: Ghendtsche Tydinghen 1982, nr. 2, p. 61/83.
- Deseyn Guido: Gids voor Oud Gent. Antwerpen, 1984, p. 437/439.
- Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België - architectuur - deel 4 nb - Stad Gent, p. 8/14.

David MAES

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 29

Op 23 oktober 1897 stelde Hermann Van Duyse, Conservator van het Oudheidkundig Museum, in de rubriek "Kunstsmeedwerk - Oudheidkundig Museum, nr. 1793 - XVIe eeuw" in het Frans een fiche op over

Deurklopper

Het mooi hiernaast afgebeeld kunstsmeedwerk versierde minder dan een halve eeuw geleden de deur van een nederige woning in de St-Lievensstraat. Het werd verworven door de architect Louis Minard en kwam terecht in het Stedelijk Museum dank zij de openbare verkoop, in 1882, van de artistieke erfenis van deze verzamelaar.

Twee steunberen van gelukkige verhoudingen, verbonden door een opengewerkte fond, ondersteunen een klopper in de vorm van een been waarvan de hiel slaat op een vuursteen, daarboven de vuursteen van Bourgondië waar de traditionele heraldische vonken uitspatten in de vorm van een pluimbal. Het been is bekleed met een soort spannende kous, zoals die in de mode kwam in het begin van de regering van Karel V.

Dit werk van een mooie stijl kan zonder twijfel toegeschreven worden aan een Gentse kunstsmid.

Het been en de steunberen werden gemodelleerd met de hamer, de fond open-gemaakt met rozetten bestaat uit twee opeenliggende platen, de bovenste die de andere laat uitsteken, is afgekant.

De vuurslag en de steunberen zijn stukken die afzonderlijk gesmeed werden en dan samengevoegd.

Het smedersambacht bereikte in Vlaanderen de hoogste toppen en Gent, niet-tegenstaande eeuwen vandalisme, bewaart nog tal van kunstsmeedwerken uit de XVe en XVIe eeuw die een echt meesterschap uitstralen.

Cf. H. Van Duyse, *Catalogue du musée archéologique*, p. 109.

OVER RISPENPLAGEN, DOLLE HOORNEBEESTEN EN ANDERE PERRYKELEUZE SIEKTEN

"Nen beestenboel"

"Dat és toch iets teegewoordeg. Ah, vroeger huurdege gij doar toch zuu veele nie van. Da kom guul zekerst van al die smirlapperije in de locht!" horen we het

Xavier De Cock, 1818-1896.

De Meersstraat te Gent. Deze vroeger zeer landelijke buurt zou je niet meer herkennen. De straat verbindt de nu zeer drukke Kortrijksesteenweg en de Koning Albertlaan.

Museum voor Schone Kunsten Gent.

volk weeral morren. Indien zij hun geschiedenis behoorlijk kenden, zouden zij beter moeten weten want er is weinig nieuws onder de zon. "L'histoire souvent se répète"...

Zo hadden we eind juni - begin juli 1996 de Limburgse grensstreek die geteisterd werd door een rupsenplaag van de Bastaard Satijnvlinder (Euproctus Chrysorrhoea). De larven (rupsen) van deze bruinegeklepte nachtvlinder kunnen enorme plagen veroorzaken. De larven leven vaak op eiken en fruitbomen en zijn zeer goed te zien omdat ze ook vaak op de schors reusachtige spinnesten maken bestaande uit een weefsel van spindraad en haren. Het zijn precies deze haartjes die huidirritatie en ademhalingsproblemen veroorzaken. De gemeentediensten gingen de beesten, die met honderden op de boomschors wriemelden met branders te lijf.

Maar denk vooral niet dat dit een recent verschijnsel is. Rupsen brachten aan de land- en tuinbouw vroeger ook al zodanige schade toe, dat de Staat optrad. Jozef II, die zowat in alle facetten van de samenleving op een of andere manier ingreep, vaardigde daartoe deze wet uit:

"Ordonnantie van den Keyser ende Koning van den 1 Meert 1781. Om te vernietigen de Rispen op de boomen, Haegen, etc..."

Alzoo door de groote menigte van Rispen met de welke de Boomen ende Haegen gelaeden zijn, niet alleen de fruyten der Hoven ende Boomgaerden gedreven zyn grootelyks beschaedight te worden, maer dat de menschen zelfs

gedreven zyn met **perrykeleuse Siekten** ter oorsaeke van corruptie die de Rispen aen de locht zouden konnen by-brengen waer 't dat men noch langer uytstelde de zelve te vernietigen, zoo is't dat (...) Wij ordonneren ende statueren mits deze, dat alle die (...) defructueren eenige hoven, landen, weyden, beplante wegen ofte dreven zoo in de beslote en onbeslote steden als ten Platten-Lande, zullen instantelyk ende ten langste binnen dry dagen naer de publicatie dezer beginnen **af te smyten, vernielen en verbranden de Rispen ende Poppen ofte hoopen van d'eyeren ofte saet der zelve** die op hunne Boomen ende Haegen zullen worden bevonden, ende hunnen devoire ten dien opzichte alzoo zonder interruptie continueren indervoegen dat zy de zelve teenemael zullen hebben ver-

Gepubliceert ten Stadtyke van Gemde, ten overens van des Officier A. de wcker, midts d'absentie van in Heere Onder-Balliu ende ter presentie van Jor. Ferhaand Emazwël van Hoorrook; Heere van Axshalle hie Jor. Hieronymus Jolebus d'Hane de Terraveux; vede Commissarissen door ten onderfchreeven Secretaris den 16. Maerte 1781.
Ondr. A. Rookman.

ORDONNANTIE
VANDEN
KEYSER ENDE KONING,
Van den 1. Meert 1781.
Om te vernietigen de Rispen op de Boomen, Haegen &c.

JOSEPHUS by de gratie Gods, Roomsch-Keyser altydt vermeerder des ryckx; Koninck van Duytslandt, van Jerusalem, van Hongariën, van Bohemen, van Dalmatien, van Croaticien, van Esclavonien, van Galicz, van Lodomire &c.; Aerts-Herogh van Oostenryck; Hertog van Loreynen ende van Bar, van Bourgondien, van Lothryck, van Brabant, van Limbourg, van Luxembourgh, van Guelder, van Milaenen, van Stryen, van Carinthien, van Carniolen, van Mantua, van Parma ende Plaisance, van Guastalle, van Wirtemberg, van Hoogh ende Neder Steifen, van Olvitecz ende van Zaator, grooten Hertog van Toscanen, Hertog van

nielt ende verbrandt voor 't eynde van de tegenwoordige maend Meert, op pene dat d'Officieren de zelve Rispen zullen doen vernielen ende verbranden **ten dubbelen koste** van de defaillanten."

Wie dus denkt dat alle plagen van Israel ons nu pas behoorlijk beginnen te teisteren zit er wel goed naast.

De runderpest

Ook zo is het gesteld met de veeziekten. Sinds enkele jaren kennen we de Engelse gekke- of dollekoeienziekte (syndroom van Kreutzfeld-Jacob) die in Groot Brittannië gruwelijk onder de runderen huishoudt en bij ons woedde nog niet zo lang geleden de varkenspest (Pestis suum) die vooral onder jonge varkens grote verwoestingen aanrichtte. Duizenden dieren werden afgeslacht en verbrand. Schutkringen werden opgericht en de meest rigoureuze veiligheidsmaatregelen werden getroffen om uitbreiding van de ziekte te voorkomen. Nieuw? Vergeet het!

Herkomst en oorzaken

Toen de veepest in 1769 bij ons voor het eerst in het Land van Waas opdook, bleef het niet bij enkele afzonderlijke gevallen en nam binnen de kortste keren alarmerende vormen aan. De plaag zou Vlaanderen 6 tot 7 jaar teisteren om omstreeks 1777 te verdwijnen. De ziekte werd verspreid door uitwerpselen, urine, bloed, vochtige huiden, vlees, neus- en monduitvloeijsel, langs stro, andere dieren of rechtstreeks aanraking.

Hoe was deze ziekte nu eigenlijk bij ons terechtgekomen? Auteurs uit die tijd dachten steeds dat die uit Oost Europa en meer bepaald uit Hongarije kwam. Later zou blijken dat de ziekte van uit de Aziatische steppen tot bij ons geraakt is. De ziekte kon zich zo snel verspreiden en honderden mijlen van de besmettingshaard opnieuw opduiken omdat de runderpest in nauw verband stond met de grote kudden die met de legertroepen meetrokken voor de bevoorrading. Zeer dikwijls was dit vee afkomstig uit de Hongaarse poesta. De runderen, blootgesteld aan barre weersomstandigheden en onvoldoende gevoederd, waren zodoende een gemakkelijke prooi voor allerlei ziekten.

Een andere factor was de handel in hoordieren, huiden en vlees. Tegen de eerste besmettingsvorm stond men totaal machteloos. Aan die via de handel was wel te verhelpen. Beschermende maatregelen zoals een invoerverbod waren niet uitzonderlijk.

Veearts onbekend

In de achttiende eeuw interesseerde men zich in Europa heel erg voor wetenschap. Men ontdekte dat de natuur kon beïnvloed en bedwongen worden. Een duidelijk voorbeeld hiervan was de rundveepest.

Vòòr de achttiende eeuw had de wetenschap zich maar heel weinig bekommerd om de verzorging van huisdieren, het paard uitgezonderd. De praktische veeartsenijkunde werd aan stalknechten, herders, hoefsmiden en kruidenmeesters overgelaten. Ten gevolge van de drie grote veepestgolven die in de achttiende eeuw door Europa trokken kwam hierin verandering. Medici en universiteitsprofessoren gingen nu ook aandacht schenken aan besmettelijke veeziekten, in casu aan de runderpest.

Indijken

In de achttiende eeuw werden er drie methoden toegepast om de ziekte in te dijken.

Een eerste bestond erin dat men de geïnfecteerde runderen trachtte te behandelen met medicijnen. Vooral de landbouwers, maar ook verscheidene medici zoals de dokters J. Somers en J. VanderWoestijne te Gent in 1769-1770 trachtten de zieke runderen te genezen, alhoewel er nog geen remedie uitgevonden was die het ontfangen venijn seffens soude kunnen dempen. Hun inspanningen bleven zonder resultaat.

Vaak was de remedie erger dan de kwaal en "kwakzalverde" men maar wat aan. Meestal werd begonnen met een aderlating in hals of borst of werden de dieren langs alle mogelijk en onmogelijke openingen met een hoorn drankjes, vloeistoffen of purgeermiddelen ingegoten. Zo vinden we van regeringswege in een edict van 10 mei 1769 een recept of "Bewaer-Middel ofte beproefde Preservatief tegen de Sieckte die onder de Hoorne-Beesten regeert". (illustr.) Bij de meest gebruikte kruiden en medicijnen vinden we kamfer, vlierbessensiroop, azijn, wilde laurier, anijs, gember, kalissepoeider, kinabast (*Cortex Peruvianis*) en duivelsdrek (*asa foetida*), een giftige plant met darmontsmettende en laxerende eigenschappen.

Enkele vorsers poogden daarbij ook nog runderen door inenting met pus van besmette dieren een zekere immuniteit te bezorgen. Ze volgden hierin het voorbeeld van de pokinentingen bij de mens.

De derde en meest doortastende methode bestond erin alle besmette en verdachte dieren af te slachten. Dit systeem was uitgedacht door de Romeinse medicus Giovanni Lancisi in 1711, toen de ziekte de Pauselijke staten binnendrong. Hij stelde aan een collega van kardinalen voor zeer doortastend op te treden. De voorstellen die hij toen deed kunnen vandaag de dag bijna nog onveranderd worden toegepast. Hij raadde o.m. aan:

1. elk contact met een dier, dat besmet zou kunnen zijn, te vermijden.
2. alle verdachte of besmette dieren dood te slaan. (Wellicht werd afslachten minder aangeraden, om besmetting door bloed te voorkomen.)
3. zowel mensen als dieren van een besmette hoeve in quarantaine te plaatsen.
4. dat experten die de runderen kwamen verzorgen handen en aangezicht met azijn zouden wassen.

BEWAER-MIDDEL

Ofte beproefde Prefervatief tegen de Sieckte die onder de Hoorne-beestien regeert.

Onder alle de beproefde middelen om de Beestien te behoeden ofte preferveren, 't zy raeckende het Weyden, de Drancken, 't zy ten aensien van andere attentien en forgen de welke vereyscht worden in de Stallen, om alle samenvoegingen ofte communicatie te beletten, soo is 't uyttersten noodfaeckelyck haer aensfonds te Laeten, ende hun den naervolgende Dranck te geven.

R. Soultien ofte Nitre onderhalf once, Duyvelsdreck oft Affa Fæida een half once, Kina-kina twee dragma, stampt alles te samen, laefte smelten in ses oncen ofte een vierdedeel van een pint gekamferde Brandewyn, ende geeft desen Dranck zen ider Beest geduerende vier morgens naer malkanderen: laefte ruften geduerende dry ofte vier daegen, ende herhaelt de selve wercking langer ofte minder tydt ende dickwils, volgens dat de regeerde besmetting sal meer ofte min te vreesen zyn. Verfuert met een weynig Azyn den Dranck den welcken gy zult trachten hun in den Stal te geven eerder dan sy te laeten buyten drincken.

Des avonts als sy zullen van de Weyden weder-keeren reynigt hun den mond ende de neusgaten met soo veel Waeter als Azyn onder-een gemengd, ende doet hun daer naer aen blocken van Duyvelsdreck ofte Affa Fæida, de welke sy zullen de geheele nacht in den mond houden.

Deze zyn de enckelste ende de minderkostige middelen met de welke het sal moegelyck zyn haer te beschermen.

Maer om sig van dese Prefervatief-middelen voordeeliglyck te gebruycken, men mag niet wachten tot dat de Sieckte sig soude volmagtelyck verclaert zyn in eenen Stal, in een Dorp, ofte in een Kerspel: het is in tegendeel noodfaeckelyck van desen middel te gebruycken soo haest men in de gebuerte, het zy dat hy ses ofte acht uren afvelegen soude syn, enig peryckel bemerckt, vermits soo te verwachten de Sieckte gaet synen gang, alle de Beestien worden sieck, ende soo haest sy sieck syn, alle de bewaer-middelen ofte prefervatief-middelen konnen niet geneesen.

Deze Remedie prefervatief is geprobeert met succes in de Provincie van Luxembourgh.

Tot GENDT, by PETRUS DE GOESIN, Drucker van Haere Majesteit.

EDICT VAN HAERE MAJESTEYT

Van den 10. November 1769.

Uytbreydende den gene van den 10. Mey
leestleden, raeckende de besmettelycke
Sieckte onder het Vee.

TOT GENDT.

By PETRUS DE GOESIN, Drucker van haere Keyserl. en Koninkl. Apostol.
Majesteit.

Met Odray en Privilegie voor geheel het Graefschap van Vlaenderen.

ORDONNANTIE

VAN DE

KEYSERINNE-KONINGINNE

Van den 13. December 1770.

Opfichtig tot de gone van den 27. October ende 19. November leestleden ten aensien van de voorforgen jegens de communicatie der besmettelycke sieckte ofte Pest.

ARIA-THERESIA, by de gracie Godts, Rooms Keyserinne Douairiere, Koninginne van Duytland, van Hongariere, van Bohemen, van Dalmatien, van Croatië, van Slavonien, &c. Aerst-Hertoginne van Oostenryck; Hertoginne van Bourgondien, van Lothryck, van Brabant, van Limbourg, van Luxembourgh, van Guelder, van Milaan, van Styrien, van Carinthien, van Carniolen, van Mantua, van Parme ende Plaisance, van Wirtembergh, van Hoogh ende Neder-Silefien, &c. Princefse van Suabe ende van Tranfilvanien, Marck-Gravinne des H. Rooms-Ryckx, van Burgau, van Moravien, van Hoog-ende Neder-Lufatien; Gravinne van Hapsbourgh, van Vlaenderen, van Artois, van Tirol, van Henegauw, van Namen, van Ferrere, van Kybourg, van Gorice ende van Graditza; Land-Gravinne van Alfacien, Vrouwe van de Marche van Slavonien, van Port-Naon, van Salins ende van Mechelen; Hertoginne van Loreynen ende van Baar, Grootte-Hertoginne van Toscanen. Eeni-ge befondere redenen ons beweegt hebbende sommige veranderingen te doen aen onse voorgaende Ordonnantien raeckende de uytwerking der voorforgen om te beletten dat de besmettelycke Sieckte die soo in Polen als in verscheide plaetsen van den Le-

EDIT ADDITIONNEL Pour la Province de

FLANDRE,

*Au sujet de la Maladie contagieuse qui
regne parmi les BETES à CORNES,
du 11. Janvier 1770.*

EDICT ADDITIONNEEL

Voor de Provintie van

VLAENDEREN,

Ten opfigte van de besmettelycke Sieckte
onder het HOORN-VEE.

TOT GENDT.

By PETRUS DE GOESIN, Drucker van Haere Majesteit.
Met Odray ende Privilegie voor geheel het Graefschap van Vlaenderen.

5. al wat in aanraking was geweest met de besmette dieren te ontsmetten met azijn of kalk.
6. kleren van herders en koewachters te beroken, kadavers en uitwerpselen van dode dieren in diepe grachten te begraven en alle hooi en stro van de besmette stallen te verbranden.
7. het contact tussen inwoners van besmette en gezonde dorpen te verhinderen (1).

Tijdens de eerste veepestgolf werd ze reeds in 1713 in Engeland (!) toegepast. Hofchirurg Thomas Bates, liet er in drie maanden tijd 6.000 hoordieren afmaken. Deze methode werd echter voor het eerst grootschalig toegepast in de Oostenrijkse Nederlanden. Daar waar andere landen tijdens de derde veepestgolf (1765-1780) lieten betijen, ontwierp men hier in verlichte regeringskringen een gedurfde bestrijdingsmethode: alle verdachte en geïnfecteerde dieren werden afgeslacht en de eigenaars tevens vergoed. De uitslag ervan was totaal onzeker. Velen zagen het meer als een waagstuk dan als echte bestrijdingspolitiek.

"Notre Système"

De toegepaste profylactische maatregelen en de gezondheidspolitie waren in die tijd enig in hun soort. Uiteraard kon het laatste systeem slechts toegepast worden in een staat met een sterk centraal gezag dat begaan was met de welstand van de landbouwers. Verlichte magistraten waren ervan overtuigd dat de veeteelt een onontbeerlijk element was voor een overvloedige landbouwopbrengst. Wij waren toen het enige land in West-Europa dat zo sterk aan de afslachtingspolitiek vasthield, zodat men het zelfs had over "notre système".

Een golf van ordonnanties

Onder de Oostenrijkers verschenen er pakken placcaeten, edicten, ordonnanties, bevelschriften, reglementen, declaratiën en bekendmakingen i.v.m. de rundveepest. Want ook toen kreeg men zijn deel van de koek.

Ordonnanties van 1771, 1774 en 1775 behelsden het begraven van zieke runderen, inspectie der veestallen, ontsmetting, afmaken van zieke dieren mits vergoeding. Zelfs troepen werden ter beschikking gesteld van de intendanten om sanitaire cordons op te richten.

Ordonnantie van 10 mei 1769:

De invoer uit de Verenigde Provinciën en de Luikse Kempen werd verboden. Tevens mochten geen runderen van binnen deze zone van twee mijl van de grens gelegen, naar het binnenland verplaatst worden. Besmette dieren moesten dadelijk zeven voet diep begraven worden.

Ordonnantie van 10 november 1769

1. Alle inwoners van het Land van Waas, alsook al degenen binnen de twee mijl van de Hollandse grens of de Luikse Kempen dienen hun vee, van welke soort ook opgesloten te houden.
2. Alle loslopende dieren werden vogelvrij verklaard, en voor elk dier dat niet op stal stond moest de eigenaar een boete van 10 schellingen betalen.
3. In een gebied van twee uur gaans van de grens verwijderd, moest elk slachtdier nauwkeurig onderzocht worden door wethouders en experts, om daarna met een brandijzer gemerkt te worden. De dorpen moesten hier toe een brandijzer met de eerste en de laatste letter van de dorpsnaam laten smeden.
4. Het invoerverbod ten opzichte van hoornvee uit de Verenigde Provinciën bleef gehandhaafd. Het werd nog uitgebreid tot varkens en "Wolle-Beesten" (schapen).
5. Op het drijven van dieren uit het Land Van Waas naar het binnenland stond een boete van 50 schilden (écu). Wanneer mest, huiden of vlees uit diezelfde streek werden ingevoerd ging men over tot inbeslagname van paarden en wagen en tot vernieling van de vervoerde waar.
6. Zodra een dier ziek was, moest de eigenaar, welke ook de ziekte zou zijn, onmiddellijk de wethouders op de hoogte brengen.
7. Na door experts onderzocht te zijn werd het rund, wanneer het was aangetast, dadelijk gedood met alle andere dieren die in dezelfde stal aanwezig waren.
8. Kadavers werden zo dicht mogelijk acht voet diep bij de stal begraven. De huiden ervan werden stukgescheurd om te voorkomen dat men de kadavers zou opgraven om ze te villen en de huid (aan leerlooiers) te verkopen.
9. De waarde van elk gezond dier dat gedood werd, moest bepaald worden met het oog op de schadevergoeding.
10. De stallingen mochten dan eerst herbevolkt worden, nadat al het oude mest er uit gehaald was, de stal beroekt was en de muren gewit.
11. In besmette dorpen mocht geen mest, noch van runderen, noch van paarden op de akkers blijven liggen. Zij moest met een laag aarde worden afgedekt.

Ordonnantie van 11 januari 1770

Alhoewel in de vorige ordonnantie de grondprincipes van de bestrijding werden vastgelegd, waren er toch nog een aantal vage punten die voor interpretatie en precisering vatbaar waren. Zodoende verduidelijkte het "Additioneel Edict" (illustr.) dat in de besmette hoeve:

1. de ziekte binnen de vier uur aan de wethouders moest worden bekend gemaakt.
2. alle honden en katten onmiddellijk moesten worden gedood.
3. zeer strenge straffen stonden op het opgraven van kadavers, op het verkopen

ORDONNANTIE

VAN DE

KEYSERINNE-KONINGINNE

Van den 19. November 1770.

Additioneel tot de gene van den 27.
October laeftleden,

*Inhoudende eenige naerdere Precautien om
desen Lande te verbouden van het inne-
sluypen der besmettelijke Siekte de welke
woed in Polen.*

Tot GENDT, by PETRUS DE GOESIN, Drucker van Haere Majesteit.
Met Oflroy ende Privilegie voor gebeel het Graefschop van Vlaenderen.

ORDONNANTIE

VAN DE

KEYSERINNE KONINGINNE

Van den 27. October 1770.

*Raeckende de Maetregelen om te beletten dat de besmettelijke Siekte,
die woed in Polen, niet worde overgebragt in de
Nederlandsche Provincien.*

ARIA-THERESIA, by de gratie Godts,
Roomsch Keyserinne Douairiere, Koningin-
ne van Duytland, van Hongarien, van Bo-
hemem, van Dalmatien, van Croaeten, van
Sclavonien, &c. Aerts-Hertoginne van Oo-
strenryck; Hertoginne van Bourgondien, van
Lothryck, van Brabant, van Limbourg, van
Luxembourg, van Guelder, van Milaan, van
Styrien, van Carinthien, van Carniolen, van Mantua, van Par-
me ende Plaisance, van Wirtemberg, van Hoog ende Neder
Silefien, &c. Princefse van Suabe ende van Tranfylvanien, Marck-
Gravinne des H. Roomsch-Rycks, van Burgau, van Moravien,

EDICT

Van den 6. Augusty 1772.

*Raeckende de Sieckte onder het Rund-vee,
en op wat voet alle de onkosten resulterende
uyt d'Executie van de selve Edic-
tien moeten betaelt worden in het Depar-
tement van Oost-Vlaenderen.*

Tot GENDT, by PETRUS DE GOESIN, Drucker van Haere Majesteit.
Met Oflroy ende Privilegie voor gebeel het Graefschop van Vlaenderen.

*De President ende Raedts-lieden van de
Keyserinne Douairiere van de Romeynen;
Koninginne Apostolique van Hongarien,
Bohemem, &c. Aerts-Hertoginne van
Oostenryck, &c. Gravinne van Vlaende-
ren, &c. geordonneert in Vlaenderen.*

DE besmettelijke Siekte onder het Hoorn-
vee de gone nu reeds enigen tyd in
desse Provincie heeft gewoed, vernietigt
hebbende een merkelyk deel van het ge-
seyde Vee, ende den welstant van het Pu-
blic verheylfchende dat aen de Instenen
der gemelde Provincie, voor soo vele mogelyk, de middelen
gegeven worden, om het selvete vervullen, ende te voorkom-
men eene schaersheyd even schaedelyk aen den Landbouw
ende de dagelyksche noodfackelykeden van het Gemeeynte.

SOO IS 'T dat het Hof daer inne willende voorfien,
conforme de Brieven van de Majesteit van den 18. de-
ser Maend, heeft gestatueert ende statueert by defen.

EERSTEN ARTIKEL.

Dat naer de fes weken te rekenen van de daerte der
Publicatie deser aen niemant wie het zy en zal geoorloft

van verdacht of besmet vee. Te Drongen waren hier omtrent al onregelmatigheden gebeurd. Zo had brandewijnstoker Carel vander Venet in zijn kelder een geïnfecteerd kalf verborgen.

4. stro, hooi, draf werd verbrand of gedolven. Draf of spoeling was de naam voor de afvalprodukten uit de stokerijen. Die werd als veevoer gebruikt. Brandewijnstokers hielden er gewoonlijk een grote veestapel op na zodat vetten een niet onaardige (bij-)verdiensite was.
5. de provincie vergoedde voortaan de eigenaars voor elk dier dat gedood werd, ziek of gezond, alsook voor de mest, het voeder en al hetgeen gedolven of verbrand werd, dit om te vermijden dat de ziekte verzwegen werd.
6. de kosten van het reinigen van de stallen werd door de generaliteit gedragen.
7. alle inwoners moesten onmiddellijk op de hoogte gesteld worden van zodra de ziekte uitgebroken was.
8. alle tamme konijnen moesten dan binnen de 24 uur gedood worden.
9. het vee, uit de stallen van een brandewijnstoker binnen vijftienhonderd stappen van een besmette stal gelegen, moest binnen de drie dagen gedood worden.
10. de eigenaar van een besmette stal moest voor zijn hoeve en ook in zijn weide een paal van zes voet hoog oprichten met bovenaan een vierkante plank als herkenningsteken.
11. geen vet, mest, roet (rundvet), huiden of horens mochten in Vlaanderen ingevoerd worden. Voor huiden werd een uitzondering gemaakt als ze niet behaard waren en kon bewijzen dat ze enkele dagen in kalk hadden gelegen. Verder werden de voorwaarden voor circulatie en de verkoop van vee binnen de provincie geregeld, werden er "ervarene" experts aangesteld en nog een aantal bijkomende veiligheidsmaatregelen genomen:
  1. personen die in een besmette stal geweest waren mochten gedurende 30 dagen geen andere gezonde stal betreden.
  2. alle honden moesten aan de band gehouden worden. Een uitzondering werd gemaakt voor herdershonden in de omgeving van de kudde en jachthonden tijdens de jacht. Daar kwam uit landbouwershoek zware kritiek op omdat ze vreesden dat jachthonden gedolven runderen zouden uitgraven.
  3. de boetes werden drastisch verzwwaard.

Schadevergoeding

Burggraaf Villain XIII had reeds in zijn werkje dat hij einde 1769 liet verschijnen, betoogd dat de provincie over voldoende inkomsten beschikte om zonder extra belastingen over te kunnen gaan tot een schadeloosstelling van de getroffen eigenaars (illustr.). De schadevergoeding die uitbetaald werd stelde de boeren in staat nieuw vee aan te schaffen zodat de prijsstijging van het vee slechts plaatselijk en tijdelijk was.

Vilain XIV Jean-Jacques
1712-1777

Oppositie en protest

tuons eux qui tuent les bêtes
tuons la loi,
tuons le bailli...

Want nog hondert jaer naer desen
sal men seggen van dien naem
dat zy waeren uytgelesen
deugnieten al te saem. (2)

Archiefbronnen laten ons toe vast te stellen hoe in de Oostenrijkse Nederlanden de bevolking toch tegen deze gezondheidsmaatregelen protesteerde. De veepest werd, als een van de gesels Gods, gelaten aanvaard. De boeren tekenden - net als nu - hevig verzet aan tegen de overheidsinmenging. De boeren waren in hun denken te particularistisch om het "brutale" afmaken van hun vee te kunnen goedkeuren. De eigenaar en vooral de boerin was zeer gehecht aan haar koebeesten die dagelijks door haar werden verzorgd en gemolken. De veestapel was immers de rijkdom van de hoeve. Dit wantrouwen werd nog aangewakkerd door de geestelijke instanties en de dorpsoverheid.

Baljuws en commissarissen hadden het, toch zeker als je bovenstaande verzen leest, soms hard te verduren. Tientallen processtukken van de Raad van Vlaanderen spreken van gebruik van geweld tegen de commissarissen en dikwijls werden zij op geweerschoten onthaald.

Wat echter het meest kwaad bloed zette waren de opgerichte kordons. Het principe hiervan kwam er op neer dat een dorp of een streek die totaal besmet was en waar het afmaken van het vee nog slechts weinig resultaat zou hebben "verlaten" werd verklaard. Het zieke vee werd er niet afgeslacht. De eigenaars mochten er experimenteren met medicijnen of de genezing aan de natuur overlaten. De overheid meende hiermee de boeren gunstig te stemmen en bovendien kregen zij schadevergoeding. Maar de "verlaten" plaatsen werden door militairen afgezet die een strenge controle op elk vervoerd product uitoefenden. Zo zag de bevolking zich ook nog erg gehinderd in zijn overige economische activiteiten.

De hoofdbesturen van de Kasselrijen namen vaak een uiterst lakse houding aan en brachten de plakaten en ordonnanties met erg veel tegenzin ten uitvoer. Sommigen getuigen dat vele dieren onbegraven blijven en een verschrikkelijke stank zich over de landerijen verspreidde (3). De bezwaren van uit landbouwershoek waren drievoudig:

1. medisch: met de afslachtingsmethode verloor men alle dieren, ook diegene die mogelijk genezen waren.
2. sociaal-politiek: de landbouwer zou ontmoedigd worden; het gevaar voor opstanden was niet denkbeeldig.
3. economisch: aangezien er voor de afgeslachte runderen een vergoeding werd uitbetaald zou de vergoeding te hoog oplopen.

Voor de verbodsbepalingen zetten kwaad bloed onder de landbouwersbevolking en in Brugge kwam het zelfs tot een kleine "broodoproer".

Om deze tegenwerking te omzeilen werd er reeds begin 1772 een "jointe ter bestrijding van de rundveepest in Vlaanderen" opgericht, zodat de Kasselrijbesturen in een ondergeschikte rol gedwongen werden en deze "jointe" de ziekte reeds na enkele maanden van oriëntatie wist te beknotten.

Zo werd op 10 januari 1772 te Gent bij Decreet van Haere Majesteyt een "jointe" opgericht ter bestrijding van de runderpest. Ridder Dierickx stond in voor de stad Gent, de Oudburg, de Ambachten Assenede en Boekhaute.

Toch positief gevolg

Dat de rundveepest in Vlaanderen toch zeven tot acht jaar duurde, van 1769 tot 1777, moet ongetwijfeld in belangrijke mate aan het onbegrip, de onwil en de laksheid van de boeren toegeschreven worden.

Uiteindelijk had de veepest toch nog een positief gevolg. Ten gevolge van de plaag werden hier de eerste veeartsenijscholen opgericht die weldra een internationale vermaardheid genoten. Uit alle landen werden er studenten naartoe gestuurd, behalve ... uit Vlaanderen. Toen de veepest in 1796 bij ons terug de kop opstak zou dit gemis aan veeartsen zich pijnlijk laten voelen. (4)

Wij kunnen besluiten dat de bestrijding van de Rundveepest in de Oostenrijkse Nederlanden in vergelijking met onze buurlanden en met in acht neming van de protesten, al bij al toch een succes is gebleken en een schitterend voorbeeld was van de "verlichte" politiek die in onze gewesten in de tweede helft van de 18de eeuw gevoerd werd.

Laat het dus duidelijk zijn dat wij bijlange het warm water niet uitgevonden hebben. Die eer komt onze verlichte voorvaders toe.

NOTEN

1. (A.C. Dupuy, *Traité historique et pratique sur les maladies épizootiques des bêtes à cornes et à laine*, Parijs, 1836; pp. 50-52.
2. Raad van Vlaanderen, J.3706, 30 nov. 1771 en J.3708 12 nov. 1771.
3. Raad van Vlaanderen, J.I.5140 (17964): brief van de Kasselrij Veurne aan De Causemaecker op 18 augustus 1770.
4. M.C. Viry, *Statistique générale de la France. Mémoire statistique du Département de la Lys*, Parijs, 1803-1804, p. 134.).

BIBLIOGRAFIE

- René De Herdt: *"Bijdrage tot de geschiedenis van de veeteelt in Vlaanderen, inzonderheid tot de geschiedenis van de rundveepest. 1769-1785"* Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, nr 11, Leuven-Gent, 1970.
- *"Placcaerten, Edicten, ordonnantien, declaratien, bekendmakingen en reglementen van de Majesteyt"*. Tot Gendt by Petrus de Goesin, Drucker van Haere Majesteyt. Met Octroy ende Privilegie voor geheel het Graefschap van Vlaanderen. Deel I, Maria Theresia, periode 1775-1780. Verzameling E. Levis.
- *Idem*, deel II, Jozef II, periode 1781-1786, Verzameling Omer Lavens, De Haan.
- *Idem*, deel III, Jozef II, periode 1786-1788, Verzameling Omer Lavens, De Haan.

MET DANK AAN

- Prof. emeritus Jan Hublé voor de wetenschappelijke informatie.
- René De Herdt, diensthoofd van het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (M.I.A.T.) te Gent voor het ter beschikking stellen van zijn scriptie omtrent de rundveepest.
- Omer Lavens, voor het ter beschikking stellen van kostbare stukken uit zijn verzameling. (ook het edict uit vorig nr. p. 34).

Eddy LEVIS

DE BEZETTING VAN GENT IN 1708 DOOR LOUIS XIV

Louis XIV, die sedert zijn nederlaag bij Ramillies (22-5-1706) het huidige België bijna volledig verlaten had, waagt in 1708 opnieuw een poging om onze contreien te overheersen in naam van zijn kleinzoon Filips V, koning van Spanje. Hij brengt de Spaanse successieoorlog weer op gang. Filips is traag en onzelfstandig en daarom neemt zijn grootvader het voor hem op. Louis volgt de suggesties op van zijn minister, Michel de Chamillard, en beveelt zijn kleinzoon, de hertog van Bourgogne en de hertog van Vendôme, hun troepen richting Gent en Brugge te sturen. Op dat ogenblik worden beide steden bewaakt door de Engelse en Hollandse geallieerden. De Fransen krijgen 130 bataljons en 200 escadrons ter hunner beschikking.

Alhoewel de Franse intenties tijdig aan het oor komen van de Engelse hertog van Marlborough verlaat deze vreemd genoeg Gent op 11 mei 1708 om te Brussel het algemeen bevel over de geallieerde troepen op zich te nemen. Deze legermacht telt slechts 100 bataljons en 150 escadrons. Onder bevel van de Franse graaf de la Mothe-Houdancourt richt de vijand zijn kamp in te Deinze en zendt een voorhoede uit tot voor de wallen van Gent. De stadsmagistraat is zeer verontrust en meldt het gevaar aan de Engelse generaal, graaf van Murray, die te Mariakerke verblijft. Misschien wil hij de verdediging van de stad op zich nemen? Murray voelt daar echter niets voor en verbergt zich achter andere verplichtingen. Intussen is het 3 juli 1708 en generaal Bourgogne, die te Genappe verblijft, zendt Grimaldi naar Vlaanderen aan het hoofd van 16.000 man teneinde eerst Gent en dan Brugge en Oudenaarde te veroveren. Op 5 juli 1708 is het zo ver. De Franse kolonel Ferdinand-Hippolyte della Faille, overgelopen voormalig hoofdbaljuw van Gent, verschijnt vroeg in de morgen voor de Sint-Lievenspoort met zijn manschappen. Een handvol soldaten begeeft zich naar de poortwachters en geeft zich uit voor deserteur. Zij veinzen een extreme moeheid, zetten zich op de grond neer en smeeken om wat brandewijn teneinde wat op krachten te kunnen komen. De goedgelovige poortwachters trappen erin en komen tegemoet aan hun wens. Intussen dagen 10 tot 12 andere zogenaamde deserteurs op en voeren een wederzijds herkenningstafereltje op waardoor ze allemaal in de corps de garde binnengeraken. Zij beginnen samen te drinken en steken gezellig pijpen op. Even later daagt della Faille op met 100 soldaten en enkele ruiters. Plots veranderen de deserteurs weer in Franse soldaten en zetten de poortwachters hun bajonetten op de keel. Hun list is geslaagd en de poort wordt opengesteld voor de manschappen van de la Mothe, baron de Capres en graaf van Bergeyck. Onmiddellijk daarop volgt de bezetting van de Brugsepoort, de Sassepoort en de Antwerpsepoort om zo vlug mogelijk Murray de toegang tot de stad onmogelijk te maken. Inmiddels, om 8.30u. luidt de alarmklok op het Belfort die de schepenen samenbrengt. Na be-

raadslaging constateren zij dat er op het stadhuis slechts 10 à 12 schermers van de Sint-Michielsgilde beschikbaar zijn en dat de tamboers van de burgerwacht het appel niet hebben kunnen slaan.

Daardoor zijn er slechts 2 à 3 kapiteins en 3 à 4 sergeanten komen opdagen. De prins van Grimaldi, die Murray nauwlettend in de gaten laat houden, bezet zo vlug mogelijk heel de stad. Murray verlaat Mariakerke en slaat zijn kamp op in Sas-van-Gent met 3 à 4 infanterieregimenten en een regiment dragonders. De inneming van Gent zonder slag of stoot is een feit. Het lijkt op een operette. Om 10u. in de morgen al leest della Faille op het stadhuis een brief voor van Maximiliaan Emanuel, keurvorst van Beieren, de man die met de hulp van Frankrijk onder de regering van Filips V opnieuw erkend landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden wil worden, waarin aangemaand wordt Filips en Louis trouw te zijn. De aanlokkelijke beloften uit de brief en de militaire overmacht noodzaken de schepenen natuurlijk zich zonder morren bij de feiten neer te leggen. Als het 12u. op het Belfort slaat is Gent weer een Spaans-Franse stad. Er rest nu nog enkel het Spanjaardenkasteel te overmeesteren waar zich nog 300 soldaten ophouden onder leiding van de Engelse gouverneur, majoor de la Beue. Deze biedt echter niet de minste weerstand en geeft zich over.

Van zodra de Bruggelingen de overgave van Gent vernemen openen zij spontaan hun eigen poorten voor de blijkbaar niet al te gehate vijand. De Staten van Vlaanderen, op dat ogenblik te Brugge gevestigd, besluiten zelfs in groep graaf de la Mothe te gaan begroeten in zijn kamp te Sint-Andries. De Fransen zijn bijzonder ingenomen met het onthaal van Bruggelingen en Gentenaars: "... jamais peuple n'a reçu une nation avec plus de marque de zèle et d'affection que les françois l'ont esté des gantois...", luidt een van hun uitspraken. Het is ook te Gent dat gewonde Franse soldaten bijzonder goed verzorgd worden. Vanuit een Frans kamp te Lovendegem schrijft commissaris Puech aan Michel de Chamillard: "...nous avons présentemen dans deux hopitaux établis dans cette ville 1900 blessés, qui seront demain augmentés par l'arrivée de 50 à 60 officiers qu'on nous renvoye aussi dudit Oudenarde. Rien n'est mieux étably que les hopitaux de Gand, qui sont d'une fort grande propreté, la nourriture y est très bonne et les chirurgiens y sont très appliqués..." (gedateerd 23-7-1708). De te Oudenaarde gewonde soldaten worden per schip naar Gent overgebracht. Het gaat om 1900 gewone soldaten en 50 à 60 officieren. De Gentse hospitalen zijn goed ingericht, proper, de maaltijden zijn er goed en de chirurgen kennen hun werk. Er is nog meer: de Gentse stadsmagistraat en de inwoners plannen een plechtige intrede voor de hertog van Bourgogne! Het gebeuren grijpt plaats op 10-8-1708. De hertog wordt aan de deur opgewacht door de schepenen. Als de optocht begint lopen 200 van de voornaamste burgers voorop met in de hand witte brandende wassen toortsen, richting Brugse poort. Heel de burgerij staat gewapend, in haag, opgesteld van aan de Brugsepoort tot aan de Sint-Baafs-kathedraal waar de bisschop de hertog opwacht. Eenmaal in de kerk wordt een

mis opgedragen en een Te Deum gezongen. Later op de dag volgt een diner in het stadhuis, klaargemaakt door Franse koks. De hertog van Bourgogne neemt later zijn intrek in herberg "de Swaene", net buiten de Petercellepoort of Kortrijksepoort, in het voorgeborchte van Gent. Zoals toen gebruikelijk was zendt de stadsmagistraat hem 3 stukken wijn als "present" naar zijn verblijfplaats (622 liter). Dat gebeurt kleur- en klankrijk. De vaten zijn mooi beschilderd met de stadswapens en worden vervoerd door de stadsvoerman. Zij zijn "*becleedt ende bedeckt met het ordinaire cleedt*". Een versierd paard trekt de ceremoniewagen voort. De stadsvoerman, de stadstrompetters en een paar moorkinderen, zijn gekleed in stadslivrei en begeleiden de wagen op muzieklonen. Ik laat twee ooggetuigen aan het woord:

1) "*...Jooris Luycx, filius Joos, ingeboren poorter ende meestere schrijnwerker deser stadt, audt 49 jaeren, wonende in de Bennesteghe alhier, den welcken in sijn particulier verclaert ende tuyght waarachtig te wesen, dat wylent den voorn. Joos, synen vader, is gheweest morekindt deser stadt ende die fonctie ghedaen ende becleedt heeft den tijdt van tusschen de 42 en 43 jaeren, nu omtrent de thien jaeren overleden in den ouderdom van in de 70 jaeren ende uyt den mondt van den selven synen vader thebben verstaen...hebbende den attestant oock gesien, dat het stuck ofte stucken presentwijn...sijn verciert ende geschildert geweest met de cleedynghe daertoe dienende ende stadtswaepenen, gelyck oock het peerdt van 's stadsvoerman midtsgaders dat stadsmorekinderen ende den voerman oock gecleedt waeren met stadslivreye cleederen, attesterende hij Jooris Luycx nogh waer te wesen ende selve gesien te hebben dat den wijn die bij de heeren van het magistraet deser stadt is gepresenteert geworden anden hertoghe van Bourgoignen, ende gevoert buyten de Petercellepoorte in het voorgebourghte ande herberge de Swaene aldaer...ten tijde het Fransch leger was liggende tot Lovendegem ten jare 1708 alswanneer datter drij stucken wijn voor present vereert wierden, item aen den hertogh van Marlborough, syne hoogheyt den prince Eugene van Savoyen...actum den 26-4-1714"*

2) "*Ick onderschreven Pieter Clayssens, audt 45 jaer, wonende binnen dese stad, schilder van style, verclaere ende attestere voor waerachtig nu 't sedert de acht jaeren errewaerts geemployeert te syn geweest van wegen het magistraet der stad Gend tot het schilderen der fustagen van den wijn den welcke uyt den naeme van het magistraat gepresenteerd werden aan den hertogh van Marlborough, Savoye, etc... midtsgaders tot het opstellen ende schilderen van de stadtswapene...dat de wagen altijd is becleedt ende bedeckt geworden met het ordinaire cleedt daertoe dienende...*" (Stadsarchief Gent, Reeks 156/25 nr. 4)

Lang zal de Franse vreugde echter niet duren. Vanuit Duitsland komt Eugenius van Savoye met een troepenmacht oprukken die de troepenmacht van Marlbo-

rough vervoegt. De Fransen komen te laat om de Anglo-Bataafse vijand te verhinderen de Schelde over te steken. Op 11 juli overwint Savoye glansrijk bij Oudenaarde. De Fransen trekken zich terug en slaan hun kamp op in Lovendegem. In plaats van de achtervolging in te zetten gaat Savoye nu Rijsel belegeren dat verdedigd wordt door de heroïsche maarschalk de Boufflers. Marlborough verovert intussen het fort te Rodenhuize op 7-12-1708 en neemt 200 gevangenen. Van zodra Rijsel op 9-12-1708 valt wordt de belegering van Gent aangevat. Ik geef een chronologisch relaas.

Op 10-12 verschijnen de belegeraars voor de wallen van Gent. De verdediging neemt stelling op de "chemin couvert", vrij vertaald de "weergang", die rondom de stad loopt. Wij moeten ons die weergang als volgt voorstellen: aan de buitenzijde van de stad, vóór de verdedigingsgracht, bevindt zich de "contrescarp" of "buitenoever". Die buitenoever bevindt zich tussen de "parapet" of borstwering en de verdedigingsgracht. Het bovenste deel van de buitenoever dat achter de borstwering ligt noemt men de "chemin couvert". Op 11-12 en 12-12-1708 wordt Gent omsingeld door Marlborough. Een paar dagen later komen ook Savoye en de Hollanders met hun troepen naar Gent. Voorlopig blijft enkel de Brugsepoort nog open. Op 18-12 is de omsingeling voltooid: 110 bataljons en 180 escadrons staan nu klaar om de aanval te beginnen. De verspreiding van de troepen ziet er als volgt uit: tussen Leie en Schelde 60 escadrons en 40 bataljons onder het bevel van generaal Heyden; tussen de Bovenschelde en de Nederschelde 40 escadrons en 30 bataljons (Het is hier dat het kwartier van Marlborough en Savoye zich bevindt); tussen de Nederschelde en de Sassevaart 30 escadrons en 20 bataljons onder bevel van de generaals Lothom en Dompeche; tenslotte tussen de Sassevaart en de Leie 50 escadrons en 20 bataljons onder bevel van de prins van Hessen. Een kasteeltje nabij de Schelde wordt door de belegeraars versterkt. Zo hebben ze een steunpunt op 600 vadem van de weergang aan de Heuvelpoort (1 vadem = 6 voet of bijna 2 meter). Tegen de vernielkracht van de Franse kanonnen aan de Heuvelpoort worden koortsachtig verschansingen met takkenbossen aangelegd. Overal waar zij ingekwartierd liggen worden aarden wallen opgeworpen. Om een lange belegering te vermijden besluiten de belegeraars om op 24-12 de stad op drie plaatsen tegelijk aan te vallen. Graaf van Lottum neemt stelling op het plateau tussen Kortrijksesteenweg en Bovenschelde vlak voor het Montereyfort, ook wel Zegelfort genoemd (gebouwd omstreeks 1673 en verkocht in 1783). Op 100 vadem van de weergang tussen Leie en Schelde vormen de aanvallers één schietende lijn parallel met de weergang. Erfprins van Hessen-Cassel ontplooit zijn rangen tussen de Keizerpoort en de Nederschelde. Hun parallelle aanvallerslijn ligt op 250 vadem van de weergang. De hertog van Württemberg moet het Spanjaardenkasteel blokkeren.

Op 130 vadem van de weergang wordt de aanval ingezet langs de Antwerpsesteenweg en de Dendermondsesteenweg omdat het terrein zelf overstromd is.

Tijdens de aanval worden massa's schoten gelost waartegen de geweren blijkbaar niet opgewassen zijn. Aan Franse zijde laten 1000 tot 1200 wapens het afweten wegens oververhitting. De la Mothe, aan Franse zijde, vraagt hulp aan de Gentse neringen. Zij antwoorden hem zonder blozen dat hij de stad heeft ingenomen en dat hij haar dus maar zelf moet verdedigen. Kwaadweg ontwaapt de la Mothe daarom alle neringleden. De Gentenaars zijn niet meer betrouwbaar want zij beginnen zich voor te bereiden op de inneming door de Engelsen en Hollanders. Zij zijn al lang gewoon geraakt aan het "kaarten keren" en stellen zich niet graag meer ter beschikking van een vreemde mogendheid. In Spanjaarden, Fransen, Engelsen, Hollanders, en straks nog Oostenrijkers, herkennen de Gentenaars zich niet. Al tijdens de aanval van 24-12 beginnen de belegeraars met het delven van loopgraven. De volgende dag doen de Fransen uitvallen om de graafwerken te verhinderen. Zij brengen heel wat verliezen aan mensenlevens met zich mee. De soldaten op de weergang geven al schietend dekking wat nog eens meer dan 1000 oververhitte wapens kost. Op 26-12 volgen er nog twee grote uitvallen in de richting van de loopgraven. De eerste grijpt plaats aan de Keizerpoort om 10u. 's morgens met 12 compagnies grenadiers of dragonders, 600 fusiliers en 200 ruiters. De eerste uitval kost het leven aan 500 belegeraars in hun loopgraaf. De tweede uitval gebeurt aan de Dampoort om 21u. met 12 compagnies grenadiers of dragonders, 600 fusiliers en 100 ruiters. Deze uitval heeft veel succes. De belegeraars worden uit hun loopgraaf verjaagd en laten 200 doden achter. Dezelfde nacht nog naderen de belegeraars in een parallelle lijn met de weergang tussen de Schelde en het Montereyfort tot op 40 vadem. Het Franse antwoord op die aanval is opnieuw een hels vuur waardoor hun geweren op smelten staan. Weer kost hen deze verdediging 1000 tot 1200 onklare wapens. Op 27-12 perfectioneren de geallieerden hun batterijen en hun schansen. 's Nachts volgen er weer Franse uitvallen waarbij nog eens 800 wapens het laten afweten. Op 28-12 zijn de loopgraafwerken gevorderd tot op 20 vadem van de dichtstbijzijnde weergang aan de Heuvelpoort. De kanonnen worden in stelling gebracht en er worden verbindingsloopgraven aangelegd. Op 29-12-1708 zijn de geallieerden al zó ver met hun graafwerken gevorderd dat zij bijna aan de buitenste weergang zijn. Het geschut dat de Heuvelpoort bedreigt bestaat uit 42 kanonnen, 12 mortieren, 6 obusmonden en 6 steenmonden. Het geschut dat het Spanjaardenkasteel bedreigt bestaat uit 46 kanonnen. Voor de Keizerpoort dreigen er 14 vuurmonden en voor de Sint-Lievenspoort 10. De Franse verdediging daarentegen heeft een gebrek aan wapens, lood, vuurstenen en allerhande zaken die een goede verdediging van een stad mogelijk moeten maken. Graaf de la Mothe schrijft aan Michel de Chamillard dat de verdedigingswerken, waarmee hij de grachten, wallen en weergangen bedoelt, in zo'n slechte staat verkeren dat een goede verdediging vrijwel onmogelijk is. Vooral tussen de Heuvelpoort en de Schelde is er watergracht noch muur aanwezig om troepen achter te verbergen. De

vijand kan er ongehinderd de wal opklimmen bij gebrek aan verdedigingswerken die de droge gracht moeten beschermen. Slechts 2 rijen houten palissaden bieden enige beschutting. Daarom besluit de la Mothe zijn 35 bataljons niet op te offeren voor een verloren zaak. Daarenboven staat hij onder druk van de schepenen die hem smeken om een bombardement te voorkomen. Gelukkig voor onze Gentse monumenten en uiteraard voor onze voorouders capituleert de la Mothe voor dat er ook maar één kanonkogel wordt afgevuurd. Het capitulatieverdrag wordt getekend op 30-12-1708 om 11u. 's morgens. De ondertekenaars zijn: Marlborough, de la Mothe, Ferdinand van Collen, J.V. Goslinga, graaf van Rechteren, Welvelde en Adriaan van Borssele. Om één en ander ordelijk te laten verlopen na de capitulatie komt men overeen om op 31-12-1708 om 10u. 's morgens, enkel één poort voor de geallieerden te openen opdat vijandelijke en bevriende troepen zich niet zouden vermengen. Logischerwijze kiest men de Heuvelpoort voor de geallieerden omdat zij daar de aanval hebben ingezet. Uiterlijk op 2-1-1709 moeten bij overeenkomst alle 14.000 Fransen de stad verlaten hebben langs de Kortrijksepoort om 9u. 's morgens. Zij moeten zich richting Doornik begeven via Gavere en Ronse en krijgen daarvoor 4 tot 5 dagen de tijd. Voor de gewonde en zieke Franse soldaten zal, op kosten van de geallieerden, gezorgd worden tot wanneer zij bekwaam zijn zich te verplaatsen. Desnoods zullen de geallieerden hen per schip naar Doornik brengen op hun kosten. Gent slaakt een zucht van verlichting.

Ronald DE BUCK

BIBLIOGRAFIE

NEVE J.E., Gand sous l'occupation de Louis XIV, 1678-1679, 1701-1706, 1708, Gand, 1929.

"GENT VAN ALLE TIJDEN"

Een niet te missen tentoonstelling. Getekende en geschilderde fantasia van ons medelid, kunstschilder John Van Hulle.

Ze zal doorgaan in het Hotel Reylof, Hoogstraat 36, Gent, van 10 tot 25 juli a.s. Open van 10 tot 17 uur, maar wel gesloten op 13, 20 en 21 juli.

DANEEL DE RYCKE, DE GENTSE SCHILDER (ca. 1415-1474)

Opgedragen aan mijn meter Anna De Rycke (°1910, †1988)

Over Daneel De Rycke zijn er reeds talrijke bijdragen geleverd in verband met het auteurschap van de Gentse Calvarietriptiek¹. Verwonderlijk is dit echter niet, daar deze schilder in 1468 hoger gewaardeerd werd dan de jongere Hugo van der Goes. Van de in totaal 166 artiesten die toen werkzaam waren voor het huwelijk van Karel de Stoute te Brugge behoorde hij zelfs tot de drie best betaalde kunstenaars.

Gezien de hoge kwaliteit van de Gentse Calvarietriptiek, die ontstaan is in de periode dat De Rycke werkzaam was te Gent, willen een aantal kunsthistorici dit schilderij op de naam plaatsen van deze Gentse schilder.

Daarentegen wilden de Antwerpse kunsthistorici hem opeisen voor hun school. Zij identificeerden deze schilder met "Daneel, de beeldensnijdere (= houtsculpteur)", die in 1453 opgenomen werd in het Antwerps St.-Lucasgild².

Tot op heden is er geen enkele afzonderlijke studie verschenen, die het leven en het werk van deze schilder nader beschouwen. In deze bijdrage willen we deze meester niet in verband brengen met het auteurschap van de Gentse Calvarietriptiek of met een ander schilderij³, maar wel zijn werkzaamheden gebaseerd op eigentijdse documenten belichten.

Het leven en werk van Daneel De Rycke

Wanneer Daneel De Rycke het levenslicht zag is niet geweten, doch we mogen zijn geboortedatum plaatsen vóór 1415, daar hij in 1440 reeds meerderjarig (= 25 jaar) was. Gebaseerd op 19de eeuwse falsificaties⁴ neemt De Busscher aan dat hij in leer was geweest bij Nabur Martin⁵.

Over de familie van Daneel De Rycke is niets geweten. Siret⁶ meent zonder enige reden, dat hij een broer Jan⁷ had.

Diericx merkte reeds in 1814 op dat zijn familienaam in de documenten geschreven werd als De Rijke, maar ook als De Rike. Diericx⁸ noemt hem verder verkeerdelijk Daneel de Vilre⁹.

Op 11 mei 1440 werd Daneel De Rycke opgenomen als meester in het Gentse St.-Lucasgild. Hij betaalde voor deze opname een vrij hoog loon van zeven ponden. Als borgen traden voor hem op: Jan Damman, Thomas Seys en Daneel De Smet¹⁰. Mogen we aanvaarden dat men bij de bepaling van het toegangsgeld rekening hield met het talent van de artiest en/of met zijn financiële toestand?

Op 23 september 1455 trad Daneel De Rijke op als borg voor Mathijs van der Meeren, wiens vrouw Lievina Tshauwers een klacht had ingediend tegen Katelijne van Dale, de vrouw van de schilder Tristam van den Bossche, die Lievina beschuldigd had van overspel¹¹.

In 1455-1456 was hij gezworene van het Gentse schildersgild¹². Samen met glazenier Bertholomeus van der Linden stelde hij zich op 14 februari 1456 borg voor de opname van Jan van Glabbeke, alias ghelas, in het Gentse schildersgild¹³.

Reeds in 1459 was Daneels faam bekend tot buiten de stadsgrenzen van Gent, daar hij een "keerle" (= paard) kocht van Daneel van Lovendegem¹⁴. In hetzelfde jaar leende hij een enorm hoog bedrag 12 ponden aan Johan le Muet¹⁵. In 1460-1461¹⁶, 1462-63¹⁷ en 1463-1464¹⁸ was hij deken van het Gentse schildersambacht.

Cornelis (o.c.) vermeldt dat hij in dezelfde periode vinder was van de St.-Niklaasparochie te Gent. Dit berust op een vergissing, daar hij vanaf 1461 t.e.m. 1464 vinder was van de opperkosterij van St.-Jans¹⁹, de huidige St.-Baafsparochie. Pas in 1466 werd hij vermeld als vinder van de St.-Niklaasparochie²⁰. In deze hoedanigheid wees hij in mei en augustus 1467 er de fruithandelaar Jacob Ghyseling op dat reeds in februari beslist was geworden, dat hij drie schellingen moest betalen aan de glazenier Jacob Gheerolf²¹.

Samen met Joos Sallaert, de schilders Tristam en Lieven van den Bossche, de glazenier Bathelomeus van der Linden en de schilder Kleebrout van Wittevelde stelde hij zich op 20 februari 1462 borg voor de opname van de schilder Cornelis Baye in het Gentse schildersgild²².

In 1462 moet De Rycke opnieuw opdrachten gekregen hebben buiten Gent, daar hij terug een of meerdere paarden kocht²³.

In die periode nam Adriaan van den Storme in de Arteveldestad zijn belangen waar²⁴.

Op 16 november 1462 betaalde Daneel De Rycke aan Daneel van Lovendeghem, alias Rutaert, twee ponden voor een gouden zegelring²⁵. Mogelijks heeft deze bestelling betrekking op zijn functies als vinder en /of als deken van het gild. Mogelijks kan het gaan om een persoonlijke waardering. Het zegelbeeld hoefde daarom geen wapen²⁶ te dragen, maar kon een persoonlijk teken geweest zijn, zoals men deze soms naast de naam in de registers van het St.-Lukasgild aantreft²⁷.

In een geschil met de verlichters - en meer bepaald met Johannes van Herpe - klaagde Daneel De Rycke op 13 juni 1463 hen aan wegens oneerlijke concurrentie. Hij wist als deken een ordonnantie af te dwingen zodanig dat de miniaturisten voor het uitoefenen van hun werkzaamheden in de Arteveldestad lid moesten zijn van het Gentse St.-Lucasgild. Deze boekverluchters moesten maar een vierde van het geld voor de opname betalen²⁸. Hun kinderen moesten in tegenstelling tot deze van schilders geen inschrijvingsgeld aan het gild betalen als ze het ambacht van het verlichten wilden uitoefenen. Miniaturisten, alsook hun nazaten, die eveneens schilderijen wilden vervaardigen, moesten de overige drie delen betalen aan het ambacht. Deze ordonnantie werd door de verlichters niet in dank afgenomen en werd zelfs niet direct opgevolgd. We be-

merken dan ook dat kort nadien Daneel De Rycke, als deken van het ambacht, een aanklacht indiende tegen Gheeraerd van Crombrugge bij de schepenen²⁹. Van Crombrugge was voor het schildersambacht zeker geen onbekende. Toen in 1458 de schepenen beslisten dat het reeds betaalde inschrijvingsgeld van Lieven van Lathem door het schildersgild aan deze kunstenaar terugbetaald moest worden, daar hij werkzaam was aan het hof, trad van Crombrugge op als plaatsvervanger voor deze schilder³⁰. Alhoewel Gerard van Crombrugge behoorde tot de lage adel werd hij niet (zoals algemeen aanvaard wordt) vrijgesteld van de opname in het St.-Lucasgild³¹.

De aanklacht bleek niet vruchteloos geweest te zijn. Nog in 1463 traden de miniaturisten Johannes van Herpe³², Jacob vander Guchte³³ en Heinric van Bueren toe tot het Gentse schildersgild. Voor deze laatste verluchter stelde Daneel De Rycke zich samen met de schilders Nicolas van der Meersch en Cornelis Baye borg voor zijn opname³⁴. Het feit dat juist Daneel De Rycke deze ordonnantie wist af te dwingen, komt in ieder geval raar over, daar De Schrijver vermeldt: *"nous pourrons en dégager les conclusions, à attribuer à De Rycke certaines magnifiques miniatures... La démonstration la plus probante devrait cependant se faire au moyen de manuscrits enlumnés. Nous avons découvert des miniatures gantoises inédites, qui sont plus que probablement de la même main que le petit tableau du Louvre³⁵ (= de Vinding van het Ware Kruis)".* Later merkt De Bruyn (o.c.) op dat De Schrijver dit schilderij niet op de naam van Daneel heeft willen stellen, maar dat hij het wilde onderbrengen in de groepering De Rycke-Justus van Gent.

Daneel De Rycke blijkt zoals verschillende Gentse kunstenaars een goede verstandhouding te hebben gehad met Daneel van Lovendegem, alias Rutaert. Deze laatste leende nogmaals op 28 juli 1463 geld aan de schilder³⁶.

Op 28 november 1463 stelde De Rycke zich o.m. met de schilders Nicolaas Van der Meersch, Tristam Van den Bossche, Klerbout van Wyttevelde en Cornelis Baye borg bij de opname in het Gentse schildersambacht van Henderic de Zweervaghère³⁷. In 1464 volgde de goudslager Jan de Vos Daneel De Rycke op als deken in het Gentse St.-Lucasgild.

Blijkbaar voerde Daneel De Rycke in 1464 opnieuw opdrachten uit buiten de Arteveldestad en het was terug Daneel van Lovendegem die aan hem een paard verkocht³⁸. Mogelijks mag de lening van Daneel aan Anna Masset hiermee in verband worden gebracht³⁹. Het was deze maal Nicolas Bernagre die in deze periode Daneels zaken in de Arteveldestad waarnam⁴⁰.

Om zijn cliënteel te kunnen voldoen aan de vraag kocht De Rijcke soms werken van andere schilders. Mogelijks bracht hij er dan zelf enige veranderingen op aan. Op 14 april 1464 kocht hij van Jan van den Castele, een Iepers kunstenaar, een retabel⁴¹. Drie dagen later kocht Daneel van Gillis van Cauwerie een klein schilderijtje aan⁴². Te oordelen aan de data werden deze kunstwerken waarschijnlijk verworven tijdens de halfvastenmarkt te Gent.

Op 13 januari 1465 (n.s. 1466) kocht Daneel De Rycke koren van de koopman Jacob van Boxtaele, die geregeld contacten had met het St.-Lucasgild. Als borg voor De Rycke traden Gillis de Muelemeestre, Gillis van de Putte⁴³, de schilder Joos van Wassenhove (= Justus van Gent) en de verluchter Heinderic van Bueren⁴⁴ op.

Op 16 april 1466 stelde Daneel De Rycke zich samen met de kunstenaars Cornelis Baye, Heindric de Zweertvaghère en Lieven van den Bossche borg voor de opname van Augustijn de Brune in het Gentse schildersgild⁴⁵.

Door de talrijke opdrachten kon De Rycke het werk niet altijd op tijd leveren. Op 17 juni 1466 werd hij op verzoek van Jan van Bourgondië, bisschop van Kamerijk, aangemaand om de muurschilderingen⁴⁶ in diens refuge te Gent binnen de zes weken te voltooiën. De schilder zou een gevangenisstraf krijgen indien hij in gebreke bleef⁴⁷. Alhoewel het een eervolle opdracht was om voor de bisschop te werken, heeft Daneel weinig of geen contact gehad met deze geestelijke, daar alleen gewag wordt gemaakt van zijn 'procureur'.

Merkwaardig is wel dat hij in dat jaar begon te venten met haring. Waarschijnlijk bezat de schilder een water dat rijkelijk voorzien was van vis. De vangst en de leveringen gebeurden door Roune van den Damme. Als borg voor de eerste levering van Daneel aan Gillis de Rits traden de schilder Lieven van den Bossche en Goesin Ghijseling op. Terwijl de tweede bestelling in 1467 kwam van Jacob Ghijseling. Als borg voor Daneel De Rycke traden hierbij Gillis van de Putte en de miniaturist Heinderic van Bueren op⁴⁸.

In 1467 deed de stad Gent een beroep op Daneel De Rycke om het stedewapen te schilderen op vaandels⁴⁹, die aan de trompetten bevestigd werden. Waarschijnlijk gaat het hier om voorstellingen van de Maagd van Gent voor een klimmende leeuw⁵⁰.

Op 23 januari 1467 (n.s. 1468) kreeg hij de opdracht van Odewijn de Villa⁵¹ om een schilderij met figuren te maken. Het werk moest reeds tegen Pasen voltooid zijn. Odewijn de Villa was afkomstig uit Chieri in Piëmont. Zoals de andere Lombarden te Gent hield hij zich bezig met het bankwezen. Waarschijnlijk mag deze opdracht in verband gebracht worden met de stichting van Pieter de Villa, die in dezelfde periode een kapel in de Gentse St.-Baafskathedraal fundeerde ter nagedachtenis van zijn gezin en van zijn familie⁵². Deze kapel is gelegen aan de noordzijde van de toren. Pieter, zijn broer Claudio de Villa en hun afstammelingen mochten in deze kapel hun sepulturen stellen. Ook hun neef Odewijn de Villa mocht in dezelfde kapel begraven worden⁵³. Dhanens⁵⁴ meent dat het prachtige passieretabel van Claudio de Villa en zijn vrouw Gentine Saloro (thans: Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis) vervaardigd werd voor de stichterskapel van Pieter de Villa.

Voor het huwelijk van Karel de Stoute met Margaretha van York te Brugge in 1468 deed men een beroep op de beste kunstenaars van het land. Na Jacques Daret (de Campin-leerling van Doornik) en Vrancke Van der Stockt (de Van

der Weyden-leerling van Brussel) was Daneel De Rycke de best betaalde kunstenaar⁵⁵. Daret en De Rycke kregen tevens een vergoeding voor voedsel. Samen met zijn leerlingen Joris en Hacquinet⁵⁶, en zijn gezelschap Hans van Dist was Daneel De Rycke acht dagen werkzaam aan deze versieringen. Niet alleen kreeg Daneel een veel hoger loon, maar ook zijn helpers kregen het loon die de meeste zelfstandige schilders kregen.

Reeds verschillende malen heeft men Hans van Dist trachten te identificeren met een Brabants schilder afkomstig uit Diest. Steppe wil deze schilder vereenzelvigen met de schilder Jan van Diest, die in 1474 meester werd in het Antwerps St.-Lucasgild⁵⁷. Van de Ven dacht aan de mogelijkheid om hem te identificeren met Jan Meelder, die tevens koster was van de "Sinte Annen" te Diest in 1443. Deze schilder Jan Bonen de meelder (maelder = schilder) verbleef nog in 1462 in Diest⁵⁸.

Ook voor de versieringen van de Blijde Intrede van Margaretha van York, als gravin van Vlaanderen, deed de stad Gent in 1468⁵⁹ een beroep op Daneel De Rycke en zijn gezellen. Voor de (Rode) Torenpoot en de Walpoort vervaardigden zij schilderwerk⁶⁰.

In 1469 kreeg hij de opdracht om voor de kerk van het Gentse Augustijnenklooster een schilderij te vervaardigen voor het hoofdaltaar⁶¹. Dit gefigureerd tafereel⁶² moest reeds voor de eerste zondag van oktober op het altaar geplaatst worden. Dit altaar was één der eersten dat in 1566 verwoest werd door de Beeldenstormers⁶³.

Op 7 oktober 1468 leende Daneel vier ponden groten aan Gillis de Rits. Als borgens voor de schilder traden Lodewijk Huugs en jonkvrouw Lievina Burts op⁶⁴.

Op 7 maart 1468 (n.s. 1469) leende Daneel De Rycke 30 schellingen grote aan Lodewijk Huugs⁶⁵.

Op 12 april 1469 beslisten de Gentse schepenen van de keure dat Pieter vander Eecken de schuld aan Daneel de Rycke, als erfgenaam van Joos Salmoen, moest betalen, zoals beslist was geworden door het parlement van Parijs. Als salaris ontving de Brugse procureur Joorijs Lieven Huugs een vijfde deel van deze schuld⁶⁶.

Wanneer de schilder stierf hebben we niet kunnen achterhalen, maar zowel Immerzeel⁶⁷ als Siret (o.c.) vermelden dat Daneel De Rycke overleed in 1474. Alhoewel we geen document gevonden hebben die deze datum bevestigt, mogen we aanvaarden dat Daneel De Rycke waarschijnlijk overleed in de eerste helft der zeventiger jaren.

De Bruyn (o.c.) vermeldt dat Daneel De Rycke tot in 1482 "De Gentse Schilder" genoemd werd. Waarschijnlijk baseerde deze auteur zich op Willenski die meent dat Daneel De Rycke stierf na 1482⁶⁸. Willenski heeft zich hierbij laten leiden door een akte van 27 maart 1481 (n.s. 1482), waarin vermeld wordt dat Daneel De Rycke een schuld van 5 ponden groten moest betalen⁶⁹. Wij kunnen

de hoger besproken schilder niet identificeren met deze Daneel De Rycke, daar in de akte duidelijk vermeld wordt Daneel De Rycke alias de Rijts. In geen enkel document met betrekking tot onze kunstenaar treffen we deze alias-naam aan. We mogen besluiten dat Daneel De Rycke een tijdgenoot was van Dirk Bouts (ca. 1415-1475), wat vrij belangrijk is in verband met de toeschrijving van de Gentse Calvarietriptiek aan deze Gentse schilder.

Ondanks het feit dat we geen enkel document hebben kunnen in verband brengen met Daneel De Rycke hopen we toch een duidelijk beeld te hebben gegeven van het leven en het werk van deze in zijn tijd hooggewaardeerde schilder.

VAN ELSLANDE Rudy
Docent antiekopleiding aan het IMOV-Gent

NOTEN

1. A. De Schrijver, *La peinture gantoise après les van Eyck*, in: *Cat. tent. Juste de Gand, Berruguete et la cour d'Urbino*, Gent 1957, blz. 21-34; J. de Baets, *Het drieluk "De Kruisdood"* in de St.-Baafskathedraal te Gent, in: *Schets*, 1957, nr. 4, blz. 101-106; J.P. De Bruyn, *De Schilderkunst van de 15de eeuw tot de 17de eeuw*, in: *Gent 1000 jaar kunst en cultuur*, Gent 1975, blz. 116-120.
2. Ph. Rombouts - Th. Van Lerijs, *De liggeren en andere historische archieven der Antwerpse Sint-Lucasgilde*, Antwerpen z.d., blz. 5; L. De Burbure, *Toestanden der beeldende kunsten in Antwerpen omtrent 1454*, Antwerpen z.d., blz. 21.
3. L. Maeterlinck, *Une école primitive méconnue. Nabor Martins le Maître de Flémalle*, *Nouveaux documents*, Parijs-Brussel 1913, blz. 70, ill LV, schreef aan Daneel de Rijke de Piëta van Pertus Christus in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België toe.
4. V. Van Der Haeghen, *Mémoire sur des documents faux relatifs aux anciens peintres, sculpteurs et graveurs flamands*, Brussel 1898, blz. 18, 132, 151.
5. E. De Busscher, *Recherches sur les peintres gantois des XIVe et XVe siècles, indices primordiaux l'emploi de la peinture à l'huile à Gand*, in: *Messenger des sciences et des arts de la Belgique*, Gent 1859, blz. 184.
6. A. Siret, *Dictionnaire historique des peintres de toutes les écoles depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours... Précédé d'un abrégé de l'histoire de la peinture, suivi de la nomenclature des peintres modernes et d'une collection complète de monogrammes*, Brussel 1848.
7. We kennen wel in die periode te Gent een Jan De Rijke, die een broer Lieven en een zoon Frans had; Gent, Stadsarchief, *Jaarregister 1451-1452*, f. 80.
8. C.L. Diericx, *Mémoires sur la ville de Gand*, dl. II, Gent 1814-1815, blz. 13, 112.
9. E. De Busscher, o.c., blz. 112.
10. Kenlic zij etc. dat Daneel de Rijke bekend Jacoppe Bolloc als dekin van den scilders ende der neeringhe behouf VII lb. gr. goeder scult van der coepe van de verijhede van der zelve neeringhe ende boven deze een selverinne scale weghende eene troysche maerc, ghemelgiert metten wapene vander neeringhe... zijn borghen over hem... Jan Damman, sergant, Thomaes Seys ende Daneel de Smet, *Actum XI maii a(nno) (14)XL*; Gent, Stadsarchief, *Jaarregister 1439-1440*, f. 146.
11. J. Baldewijns - D. Lievois, *Agnès vanden Bossche, een zelfbewuste vrouw en een merkwaardige kunstenaar*, Gent 1996 (ter perse).

12. V. Van der Haeghen, o.c., blz. 46; E. Cornelis, De kunstenaar in het laat-middeleeuws Gent, II. De sociaal-economische positie van de meesters van de St.-Lucasgilde in de 15de eeuw, in: Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, N.R. 42ste jg., 1988, blz. 130.
13. Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1455-1456, f. 110.
14. R. van Elslande, Het altaarschilderij voor de kerk van Sint-Maria Horebeke (1443), in: Het Land van Aalst, 43ste jg., 1991, nr. 4, blz. 357, noot 28.
15. Kenlic... dat Daneel de Rijke, scildere, bekent Jehan le Muet de somme van 12 lb. gr. van gheleende ghelde te betalene sent Bamesse e(erst) c(ommende), Actum V junij LVIII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1458-1459, f. 93v°.
16. Kenlic dat Daneel van Lovendeghem, alias Rutaert, kende sculdich zijnde Daneel de Rijke als deken vander neeringhen vanden schilders... de somme van VI lb. gr. ende eene selverinne schale, weghende een troysch maerc, gheamelgiert metten wapene vanden vors(eide) ambachte vanden schilders, ende dit over den coop van den selver neringhe die de selve dekin verkocht heeft Hannekin van Lovendeghem, svors(eide) Daneels natuerlic zone, ende hem daerinne ontfaan heeft, te betaelne de vors(eide) schale halfougste anno LXJ e(erst) c(ommende)... somme van VI lb. gr... 20 s. gr. sjaers. Versekert up hem ende up al tsine. Actum II januarij LX (n.s. 1461); Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1460-1461, f. 50; Kenlic dat Johannes Nicolai kende sculdich zijnde an Daneel de Rijke als deken vander neeringhe vanden schilders... de somme van II lb. gr. in ghelde te betaelne 20 s. gr. onthier ende tsint Jans messe daarnaert ende ten derde jare een selvere schalen weghende X quaternen van eenen messale... X ctoonon weert ziinde sonder fraude te schilderen... sonder fraude ende ditter over den coop ende vrijhede vanden neringhe vander vorn(oemde) ambachte van der schilders de paymente van der vorn(oemde) II lb. gr. te betaelne met sulken ghelde etc. Versekert up hem ende up alt zine. Voort zijn borghen broeder Gossin de Roo, nu prior vanden augustinen ende Jacop Gherolf, glaesmakere, Actum X aprilis a(nno) LXI; R. van Elslande, Lieven van Lathem, een onbekende belangrijke kunstenaar uit de 15de eeuw, in: Scheldeveld, jg. XXI, 1992, blz. 163, noot 18.
17. Kenlic zij dat Arend van der Moten kende... sculdig es Daneel de Rijke als deken vander neeringhen vanden schilders binnen Ghendt ende svorseiden ambachts behouf, de somme van VI lb gr. ende eene selverinne scale, weghende een troysch maerc, gheamelgiert metten wapene vanden vors. ambachte vanden scilders...ende voort zijn borchen over hem te wetene Parant Hughenois over den heelt scheede van den vors(eide) 6 lb. gr. in ghelde ende over den heelt scheede vanden scale. Jonghel van der Moten over dander heeltscheede. Actum XII augst a(nno) LXIII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1462-1463, f. 98. Voorde opnamen van Hemery van Bueren en Jacop van der Ghuchte, cfr. verder.
18. Opnamen van Johannes van Herpe en Heemderic van Zweetvaghene in het gild, alsook het geschil tussen het schildersambacht en de verluchters, zie verder.
19. Wauter vander Zickelen, Daneel de Rijke ende huerlieden ghezellen, vinderen vander uppercosterien van sinte Jans prochie in Ghend, gaven in recorde dat zij wijsden Raesse de Coupman te betalen... Actum XIX julij (14) - LXII.
Wautre vander Zickelen, Daniel de Rijke, etc, vindren van de uppercosterie van sente Jans kercke, in Ghend gaven over in recorde dat zij vonden hebben in den bouc van haerlieder voorsaten dat zij wijsden den XVe dach van novembris a(nno) (14)LXI Stevin den Costere... Actum XX octobris (14)LXII;
Kenlic dat Wauter vander Zyckele, Daneel de Rijke ende hueren ghezellen vindren vander uppercosterie van Sent Jans prochie gaven in recorde dat zij wijsden Andriy Scellinc... Actum IIIJ maerij (14) LXII;
Wautre vander Zickelen, Daniel de Rijke ende haer ghezellen, vindren van de uppercosterie van Sente Jans prochie, in Ghend, gaven over in recorde dat zij wijsden... Andriy Scellinc..., Actum Aprillis (14)LXIII na paesschen;

- Wauter vander Sickelen, Daniel de Rijke ende huere ghesellen, vindren vander uppercosterie van sente Jans prochie in Ghend, ter tijt van nu gaven over in recorde dat zij wijsden den IX dach van novembre lestleden Rasen den Coeman te betalene Aernaut van Willebeke IIIJ s. gr. over bracht. Actum 4 julij (14)LXIV; Gent, Stadsarchief Van der Haeghen, Documents artistiques, dl. II, f. 40, 68.
20. Kelic dat... Daneel de Rike ende hueren ghezellen vindre van Ste Niclaeys prochie in Gent,... Actum XXII dachs van novembris a(nno) (14)LXVI, Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1466-1467, f. 28.
  21. ...Daneel de Rijke ende huere ghezellen vindren van sinter Niclaus prochie binnen Ghendt ter tyt van nu commen zijn ende gaven over in recorde dat zij wijsden den derden dach in sprocle lestlede Jacops Ghijseling, frutenier, te betalene Jacop Gherolf III s. gr...; Gent Stadsarchief, Jaarregister 1467-1468, f. 68.
  22. R. van Elslande, Het retabel van Cornelis Boone in opdracht van de mecenas Nicolos van der Zichelen en de kerkmeesters voor de kerk te Nazareth, in: Scheldeveld, jb. XIX, 1990, blz. 41.
  23. Kenlic, etc, dat Daniel de Rijke kende sculdich zijnde Pietren vander Bruggen de somme van XLIIJ s. gr. vanden coope van eenen paerde, te betalene binnen een jaer eerstc(ommende). Versekert, etc. Actum 10 decembris (14)LXII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1461-1462, f. 51. In hetzelfde register treffen we opnieuw een "schuldbekentenis de Daneel de Rijke, scilder, aen Pieter Hueribloc de somme van XXII s. X d. gr. van den coop van eenen paerde; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1461-1462, f. 93.
  24. Kenlic (zij) dat Daneel de Rijke stelt in zijn stede Adriaen van den Storme binnen Ghend, in forma... Actum XV octobris LXIJ; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1462-1463, f. 57.
  25. R. van Elslande, Het altaarschilderij voor de kerk van Sint-Maria-Horebeke (1443), in: Het Land van Aalst, 43ste jg., 1991, nr. 4, blz. 357, noot 28.
  26. Was Daneel soms een lid van de Gentse adellijke familie de Rijke, die als wapen droeg: "d'hermines à la bande de gueules, à trois roses d'argent"; F. Van Dycke, Recueil héraldique sur un grand nombre de familles nobles et patriciennes, Brugge 1851, blz. 62, 360.
  27. Cfr. M. Daem, Jan Moke, miniaturist Gent-Brugse school 1478, in: Ghendtsche Tydinghen, 23ste jg., 1993, nr. 5, blz. 275-280.
  28. Allen den ghonen die dese presente letteren sullen sien ofte hooren lesen, Clays Triest, ruddere, in desen tijt hoogh bailliu, scepenen ende raed vander stede van Ghend, saluut. Doen te wetene dat omme te bēlettene de questien ende gheschillen die namaels risen mochten ter causen ende omme texerceren vander neeringhen vanden scilders binnen der voorseide stede, ende zonderlinghe tghedinghe dat gheroert heeft tusschen Daniel de Rike, jeghenwoordig deken vander voors(eide) neeringhe, ende zine ghezwoorne ghesellen, over een zijde, ende Johannes van Erpe, verlichtere, over andre, wij, met mallincandren ripelic gheledt ende ghesproken hebbende up de materie vanden voors(eide) gheschille, hebben ghemaect ende gheordineert, maken ende ordineeren bij desen presenten, dat so wie van nu voortan binnen der voors(eide) stede van Ghend verlichten sal breeder werckende dan met pennen, te wetene met pincheeten, twelcke der neeringhe vanden scilders van ouden tijden toebehoort heeft, dat hij ghehouden sal zijn te coopene deen vierde vander vrijhede vander neeringhe vanden scilders voors(eide) ende der af te betaelne deen vierendeel van dies men de neeringhe int gheele coopt: te wetene XXX s. gr. over tvierde van VI lb. gr. binnen IIIJ jaren, elcs jaers VII s. gr., ende bovendien ghereet tvierendeel van eenre zelveren scale, weghende int gheele eene troysche maerc, gheamelgiert in den bodem metter wapenen vander selver neeringhe, ende den boort vergult, ende naer dat sulc persoen verlichtre tvierde vander vrijhede vander voors(eide) neeringhe ghecocht sal hebben, so sal hij ende sijne nacommeren manne persooene van ghelicker vrijhede ghebrucken, dies zullen sulcke verlichters moghen maken ende verlichten al tgehundt dat men in missalen ende andre boecken niet en stelt oft sluut, toogh van sulken werken thoudene, of andersins de voors(eide)

- neeringhe breeder te moghen doene, in eenighe wijs; maer waert zo dat de ghene die also deen vierde vander vrijhede vander voors(eide) neeringhe vanden scilders verereghen souden hebben of huere kindren manne hoofde wesende, gheliefde de gheele vrijhede vander selver neeringhe te coopene ende vererighene, dat hemlieden dan tvierendeel vanden voors(eide) vrijhede dat zij te voren ghehad souden hebben, te baten ende in scaden commen soude, ende dat zij maer drie deel vanden gheelen coope bovendien betalen en souden. Dies werden zij ghehouden, ende elc van hemlieden, commet te gheldene, ende sullen ooc bate heffen inde voors(eide) neeringhe, also verre als tvierde voorscreven beloopene ende ghe-draghen sal; altijs emmer behouden der ordonnancien ende voorsienichede van onser harde gheduchten heere ende prinche, up datter van zinen weghe eeneghe ghemaect werd up de neeringhen vander voors(eide) stede, ende omme dat dese ordonnancien vast ende ghedurich zijn ende bliven zoude, so hebben wij bailliu ende scepenen dese presente letteren ghedoen zeghelen, te wetene ic bailliu voorn(oemd) met minen seghele, ende wij scepenen metten seghele van saken der voors(eide) stede van Ghend, hier an huuthanghende. Actum 13 junij 1463; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1462-1463, f. 89v°.
29. K.G. Van Acker, Victor van Crombrugge en Pieter de Keysere, in: Ghendtsche Tydinghen, 21ste jg., 1992, nr. 5, blz. 286.
  30. R. van Elslande, Lieven van Lathem een onbekende belangrijke kunstenaar uit de 15de eeuw, in: Scheldeveld, jb. 1992, blz. 132.
  31. Gerard was de stamvader van de Gentse adellijke familie de Crombrugge de Picquendaelle; R. van Elslande, van Elslande 1267-1995 Heren van/Seigneurs de Carpentinghe, Schoonvelde, Ghisbalde, Ter Beke, Dilsemont, Ten Bormen Elst, Nobelmeers, De Lysselbroek, Ten Heede, Ten Hooghen Walle (Duivelgoet), Ten Paradijs, Ter Vliet, Watermeulen & Langhen Hessel, Wervik 1995, blz. 120. Ook Sr. Pieter van Elslande, de medeleerling van Pieter Pauwel Rubens in het atelier van Adam Van Noort, moest inschrijvingsgeld betalen aan het Antwerps schildersgild om zijn ambacht te mogen uitoefenen; Ibidem, blz. 4.
  32. Kenlic etc., dat Joannes van Herpe, commen es, etc., kende ende lijde dat hij tachter ende sculdich es Daneele den Rijke, als dekin vander neeringhen vanden scilders ende ter selver neeringhen behouf, de somme van XXX s. gr. ende tvierendeel van eenre selveren scale van eender troijsscher maerc, den boort vergult, gheamelgiert in den bodem metter wapene vander selver neeringhe, ghecomposeert voor VII s. gr. ende dit over den coop ende vrijhede vanden vierdeele vander voorn. neeringhen, te wetene tverlichten, naer thinhouden vander copien vanden vonnesse van scepenen. Te betaelne, etc., versekert up hem ende up al tzine, ende voort zijn borghen ende elc over al Gillis vanden Putte ende Ghijselbrecht vanden Schuer. Actum XX augusti (14)LXIII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1463-1464, f. 1.
  33. Kenlic dat Jacop vander Ghuchte kent sculdich zijnde Daneele de Rijke, als deken vander neeringhe vanden schilders ende ter vorseide neeringhe behouf, de somme van VI lb. gr., ende een selveren schale van eener troijsscher maerc, den boort vergult ende gheamelgiert inden bodem metten wapene vander vorseide neeringhe, ende ditte over den coop ende vrijhede vander zelver neeringhe, te betaelne XII s. gr. ghereet ende VIII s. gr., te Kerssavont eerstcommende; fr vorseide scale te leverne tsent Jansmesse anno (14)LXV, xx s. gr. tsent Jansmesse anno (14)LXVI, ende van danne voort telken sent Jansmesse daer naer volghende, XX s. gr., gheldende tot de vorseide somme vul betaelt zal wesen, met zulken ghelde etc. Versekert up hem ende up al tzine, ende voort zijn borghen over hem ende elc over al Passchier ende Arent vander Ghuchte, ghebroeders, Actum XIII julij (14)LXIII; Gent, Stadsarchief 1462-1463, f° 94.
  34. Kenlic zij allen lieden dat Hemerus van Bueren commen es voor scepenen vander kuere in Ghendt, kende sculdich zijnde Daneel de Rijke, als deken vanden schilders, ende ter selver neeringhe behouf, de somme van XXX s. gr. ende tvierendeel van eener silveren scale van eener troijscher maerc, den boort vergult ende den bodem veramelghiert metter wapene vander selver neeringhe, ghecomposeert voor VII s. gr. ende ditte over den coop ende vrij-

hede vanden vierendeele vander voors(eide) neeringhe, te wetene tverlichten, naer thinhouden vander copie van eenen vonnesse van scepenen voorn(oemd) te betaelne VII s. gr. ghereet, ende tsurplus, te wetene VII s. VI d. gr. tsent Jansmesse eerstcommende, ende van danne voort telken sent Jansmesse daer naer volghende VII s. VJ d. gr. gheldende toot de voors(eide) somme vul betaelt sal zijn. Versekert up hem ende al tzijne, ende voort zijn borghen over hem ende elk over al de voors(eide) Daneel de Rijke, Clais vander Meersch ende Cornelis Baije. Actum XII julij 1463; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1462-1463, f. 94.

35. A. De Schrijver, o.c., blz. 22-24.
36. Daneel de Rijke bekende sculdich zijnde Daneele van Lovendeghem alias Rutaert de som van 30 s. gr. gherekents ghelts te betalene thalfoust stc. Versekert up hem ende up al tsine...; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1463-1464, f. 13v°.
37. Kenlic zij allen lieden dat Heinderic de Zweertvaghden commen es voor scepene vander kuere in Ghendt, kende sculdich zijnde Daneel de Rike, in den name ende als dekin vander neeringhe vanden scilders binnen Ghendt, ende ter neeringhe behouf, vj lb. gr. ende een selverin scale, weghende eene troysse maerc, gheamelgiert in den bodem metter wapenen vander selver neeringhe den boort vergult, over den coop ende vrijhede vander vorseide neeringhe, te betalene... Versekert up hem ende up al tsine ende voort es boorghe over hem, alsoo verre alst der scalen ancleeft, ende niet breeder, Clays vander Meersch, ende als vanden penninghen zijn boorghen over hem ende elc over al Daniel de Rike, vornoemde Triestam vanden Bossche, Cleerbout van Wittevelde, Cornelis Baije ende Jacop de Backere, Actum 18 novembris 1463; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1463-1464, f. 26.
38. R. van Elslande, o.c., 1991, nr. 4, blz. 357, noot 28.
39. Daneel de Rijke bekent sculdich zijnde Taneke Masset de som van 28 s. gr. goede deughdelijker scult van gheleenden gelde te betalene t halfasten e(erst) c(ommende). Actum VIII januarij 1463 (n.s. 1464), Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1463-1464, f. 41.
40. Kenlic (zij) dat Daneel de Rijke heeft in zijn stede ghestelt Claise Bernage, binnen Gent, in forma... Actum XIX juli LXIIIJ, Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1464-1465, f. 105v°.
41. Daneel de Rijke naar de kennesse die hys dede, te betalene Claise Bernaise, machtig voer Janne van den Castele, typre, ende tziere behouf, de somme van V lb. gr., ter goeder rekeninghe resten van meerdere somme van den coepe van ander aultaer tafle, te betaelne XXXIIJ s. IIIJ d. gr. ts. Jansmesse, XXXIIJ s. IIIJ d. gr. binnen de maend augst, en XXXIIJ s. IIIJ d. gr. talerhelghe messe, al e(erst) c(ommende). Actum XIIIJ aprilij a(nno) (14)LXIIIJ; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1463-1464, f. 43v°.
Kenlic dat Jan van den Castele, poorter van der stede van Ypre, stelt wellelic in zijn sculd Claise Bernaige, binnen Gend. Actum X maij a(nno) LXIII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1463-1464, f. 60.
42. Kenlic zij dat Daneel de Rike bekende sculdich zijnde Gillise van Cauwerie de som van II lb. XIII s. gr. goed scult van den coepe van eenen taverneelkine ende VI gr. van wettelicke costen. Te betalene deen heelfst binnen III maend, dandere volghende heelfst binnen III maand... Versekert up hem ende up al tsine, Actum XVII aprilij an(no) (14)LXIIIJ post pasch.; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1464-1465, f. 68.
43. Deze had zich ook borg gesteld voor Johannes van Herpe bij zijn opname in het Gentse St.-Lucasgild (cfr. supra).
44. R. van Elslande, Het altaarschilderij voor de kerk van Sint-Maria-Hoorebeke (1443), in: Het Land van Aalst, 43ste jg., 1991, nr. 4, blz. 356.
45. R. van Elslande, Het laatste Oordeel van de Meester van Diest, met name Lieven van der Clite (en Augustijn de Brune) in: Meer schoonheid, 34ste jg., 1987, nr. 2, blz. 41.
46. M. Martens, Enkele middeleeuwse muurschilderingen te Gent - II. Gegevens op basis van documenten, in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, n.r. 39ste jg. 1986, blz. 65.

47. Scepenen vanderr kuere in Ghendt, naer de handelighen dies voer hemlieden was, ter causen vanden ansprake dien Zegher van Apeltrin, als procureur van mijnen Heere den bisscop van Camerijke, dede Daneele den Rijke, scildere, van sekeren weerde dat de selve Daneel ghevoerwaert ende ghenomen hadde te makene in mijns voorseits heeren heerbeerghe, naer den uitwijsende vander cijrographien die hij overgaf te wette, dwelke hij in ghebreke was te vulcommen. Wijsden den voornoemden Daneel, niet jeghenstaende ziere weerc, te vulmakene tvoorseide weerc daer de questie af es, ende naer dinhouden vander selver cijrographien, binnen VJ weken eerstcommende, ofte te treckene in sammans in chasteledt te Gent. Actum XVII junij 1466; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1465-1466, f. 122v°.
48. Kenlic dat Daneel de Rijke... kende dat hij vercocht heeft Gillis de Rats (Rits?) een alf last harincx Rounen van den Damme veel zoete ende wel ghepart van den ees besten vanghe eerst te Ghend int watre tusschen brugghen ende datte al nu ghereet ontfaen hebbene te leverne tusschen Bamesse ende St.-Martins messe... welke leveringhe de vors(eide) Daneel versekert ende over den vors(eide) Daneel mids dat hij ze belooft heeft te quitene, costelos ende al scadelois Lieven van den Bossche, fs. Tristam ende Goesin Ghijseling Actum 13 decembris a(nno) LXVI; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1466-1467, f. 43.
- Kenlic dat Daneel de Rijke vercocht heeft Jacop Ghijseling een alf last ton harinc Rounen van den Damme veel zoete ende wel ghepart te leverne binnen Ghendt tusschen brugghen... coop es ghedaen omme een zekere somme V penninghen... vors(eide) Daneel belooft heeft te vulcommene (= leveren)... borghen over hem Gillis van de Putte ende Heinderic van Bueren ende elc over elc... III tonne Actum XII aprilis a(nno) (14)LXII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1467-1468, f. 113.
49. Item Daneele den Rijke, schildere, van der vors(eide) pincheelen te schildene metter vors(eide) stede wapene van elken 6 s. gr. ende van den vors(eide) fringhen aen te naeyen 8 d. gr.; Gent, Stadsarchief, Stadsrekeningen 1466-1467, f. 149.
50. Vergelijk het vaandel op naam van Agnès van den Bossche in het Bijlokemuseum te Gent; J. Baldewijns-D. Lievois, o.c. (ter perse).
51. Kenlic zij allen lieden dat Daneel de Rijke comen es voor scepenen vander kuere in Ghend, kende dat hij ontfanghen heeft van Odwijn de Ville de somme van III lb. gr. up tmaken van eener tafle van portratueren, die hij belooft heeft te leverne te paesschen eerstcommende, ofte alsdan ghehouden zijn de vors(eide) somme van III lb. gr. de voornoemde Odwijn te betalene ende inlegghene sonder eenich delaij, al twelcke den vors(eide) Daneel bekent ende versekert up hem ende up al tsine. Ende voort es borghen over hem Lodewic Huughes, ende heeft belooft den selven zijnen borghen vanden voorn(oemde) boorchtocht costeloos ende al scadelois te houdene ende quitene. Actum XXIII januarij 1467, Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1467-1468, f. 49.
52. Anoniem, Pierre de Ville, in: *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, 15de jg., 1907, blz. 75-80.
53. F. De Potter, Gent van den oudsten tijd tot heden, *Geschiedkundige beschrijving der stad*, dl. V, Gent z.d., blz. 311-312.
54. E. Dhanens, De artistieke uitrusting van de St.-Janskerk te Gent in de 15de eeuw, in: *Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Schone Kunsten*, 44ste jg., 1983, nr. 1, blz. 55-56.
55. R. van Elslande, Lieven van Lathem, een onbekende belangrijke kunstenaar uit de 15de eeuw, in: *Scheldeveld*, jb. XXI, 1992, blz. 137.
56. Gebaseerd op falsificaties vermeldt E. De Busscher, o.c. blz. 168 dat Gerolf vanden Moortre leerling of gezel was van De Rijke.
57. K.J. Steppe, *Aspecten van de laatgotiek in Brabant*, Leuven 1971, blz. 166.
58. R. Van de Ven, Schilders vermeld in Diestse archieven gedurende de XIVe, XVe en XVIe eeuw, in: *Arca Lovaniensis*, jb. 1972, blz. 210.
59. V. Fris, La restriction (13 juillet 1468), in: *Bulletijn der Maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent*, 31ste jg., 1923, dl. I, blz. 121.

60. Item, Daneele de Rijcke ende zijne ghesellen schilders, vander schilderien bi hemlieden ghemaect, dienende voor de Walpoorte ende voor de Torrepoorte ten voorseider blijder incommene van onser gehuchter vrouwen ende princessen, V lb. gr., Actum XX july (14)LXVIII; Gent, Stadsarchief, Stadsrekeningen, 1467-1468, f. 309v°.
61. Kenlic zij, allen lieden dat Daniel de Rike commen es voor scepenen vander kuere in Ghend, kende ende lijde dat hij beloofd ende toeghesijt heeft broeder Claeijse vanden Berghen, prior ende leesmeestere vanden cloestere vanden Augustinen binnen der voors(eide) stede, ten profitte vanden voors(eide) cloestere, int selve cloester te leverne zulcdanighe eene tafele van pourtraicturen dienende ten grooten haultare, als hemlieden midts zekeren voorwaerden tanderen tijde belooft heeft, ende sal de selve tafele al vulmaect ende up den voorn(oemde) haultare ghehouden zijn te leverne onthier ende tsondachs naer sente Bamesdach eerstcommende, zonder langher delaj. Alwelke leverighe te doene de voorn(oemde) Daniel belooft, bekent ende versekert heeft up hem ende up al tsine. Ende es bespreec ende voorwaerde dat de voorn(oemde) tafele weert wesen moet V lb. gr. Up dat se beter ware, dat men hem datte instaan ende goet doen moet, naer thinhouden van huerlieder voors(eide) voorwaerde. Actum XIX aprilis (14)LXIX post Pacha; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1468-1469, f. 85v°.
62. A. Keelhoff, Geschiedenis van het klooster der eerwaarde paters Eremijten Augustijnen te Gent, Gent 1864, blz. 87; A. Van Lokeren, La femme à deux barbes. Tableau peint par Hans Hóibein, in: *Messenger des sciences et des arts de la Belgique*, 1836, dl. IV, blz. 264-66; L. Maeterlinck, Hubert van Eyck et les peintres de son temps, Gent z.d., blz. 29.
63. M. van Vaernewijck, Van die Beroerlicke Tijden in die Nederlanden en voornamelijk in Ghendt 1566-1568, Gent 1872, dl. I, blz. 147-159.
64. Kenlic zij etc dat Daneel de Rike comme es etc. kende tachter ende sculdich synde Gillis de Rits de somme van IIIJ lb. gr. goed scult welke somme Daneel voorseit belooft te betalene binnen eender maent eerstcommende. Versekert up hem ende borghen Lodewijc Huuhs ende joncfrauw Livine Burts. Actum VIJ octobris (14)LXVIII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1468-1469, f. 12.
65. Kenlic etc. dat Daneel de Rike commen es etc. kende sculdich sijnde Lodewijc Huuhs de somme van XXX s. gr. te betalene binnen III weeke eerste X gr. gr. ... Versekert up hem etc. Actum Vij marij (14)LSVIII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1468-1469, f. 67.
66. Kenlic zij allen lieden dat Daneel de Rike, scildere commen es voor scepenen vander kuere in Ghent, kende ende lijde dat hij al nu gheconsenteert ende ghewillekuert heeft Joorijs Lievin Huuhs, poortere van Brughe, te hebbene, upheffene ende ontfane tvijfste deel van allen den penninghen, baten ende proffiten die hem ghewijst zullen worden bij den heeren vanden parlemente te Parijs of elders ter causen van eenen processe dat hanghende es int parlement te Parijs tusschen wijlen Joos Salmoen, an deen zijde, ende Pieter vander Eecken, met die hem ancleven, an d'andere, vanden welken wijlen Saloen den vors(eide) Daneel hoijr es, omme den vorn(oemde) Joorijs tselve vijfste deel te ghebruukene, upheffene ende ontfane tzijnen vrijen properen goede, behouden dien dat de selve Joorijs ghehouden sal zijn alle de neerendsticheden te doene omme tvererighen vander sentencie ende executie vanden vorn(oemde) processe als hij goedelicx sal connen ende moghen. Actum 12 aprilis (14)LXIX post Pacha; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1468-1469, f. 94v°.
67. J. Immerzeel, De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters van het begin der vijftiende eeuw tot heden, dl. III, Amsterdam 1842-1843, blz. 16.
68. R.H. Willenski, *Flemish painters 1430-1830*, vol. I, Londen 1960, blz. 16.
69. Daneel de Rijke, alias de Rijts, kent sculdich zijnde Jacop Samlers, fs. Jacops, de somme van V lb. gr. goeder scult...; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1481-1482, f. 156.

DIT BESTAAT NIET MEER (waarschijnlijk)

Fotograaf Fr. De Rudder van de Rooigemlaan 463 te Gent maakte deze mooie foto van wat nu een old-timer is.

De heer Ivan Mahy identificeerde hem als een de Dion-Bouton en gaf er de hierna volgende toelichtingen bij:

Het is een coupé-chauffeur gefabriceerd tussen 1904 en 1906 en waarschijnlijk ingevoerd door de firma F.N. te Herstal. De verkoper ervan te Gent was toen J. Houard, rijwielen- en automobielenkoopman, Reep 16, zoals *De Wegwijzer der stad Gent* hem vermeldt.

Helemaal vooraan zijn twee carbidgas- of acetyleenlantaarns te zien, waarschijnlijk van koper. De grote "doos" eronder is de radiator met de motorzwen-gel ervoor. De motor was vermoedelijk een één-cylinder met een vermogen van 8 pk. Het achterste gedeelte van het voorste spatbord is naar buiten ge-draaid waardoor het straatvuil tijdens het rijden weggeslingerd werd en aldus het koetswerk niet bevulde.

Het "reservewiel" is een Stepney-velg met binnen en buitenband waarvan het ventiel duidelijk te zien is. Minder duidelijk zijn de vier klemmen waarmee die velg aan een wiel kon vastgemaakt wat het verder rijden met een lekke band mogelijk maakte.

De gebogen slang die men bemerkt binnen de ring van de velg is de luchtlei-ding van de claxon die boven het spatbord te zien is. De peer ervan is niet te zien, verborgen als hij is door de band van de Stepney-velg.

De "dop" boven die velg is het bovenste uiteinde van de handrem.

De verticale staaf naast de stuurstang is de versnellingshendel. Er waren drie gangen of versnellingen en één achteruit. De gangwissel was halfautomatisch. Een ontkoppelingspedaal was er dan ook niet, alleen een gas- en een rempedaal. De band van het achterwiel is met een anti-slip lederen hoes overtrokken.

In de passagiersruimte konden vier personen plaatsnemen maar dan was de wagen wel overbelast. De voorste twee (zichtbare) ruiten ervan is een gebogen panoramische.

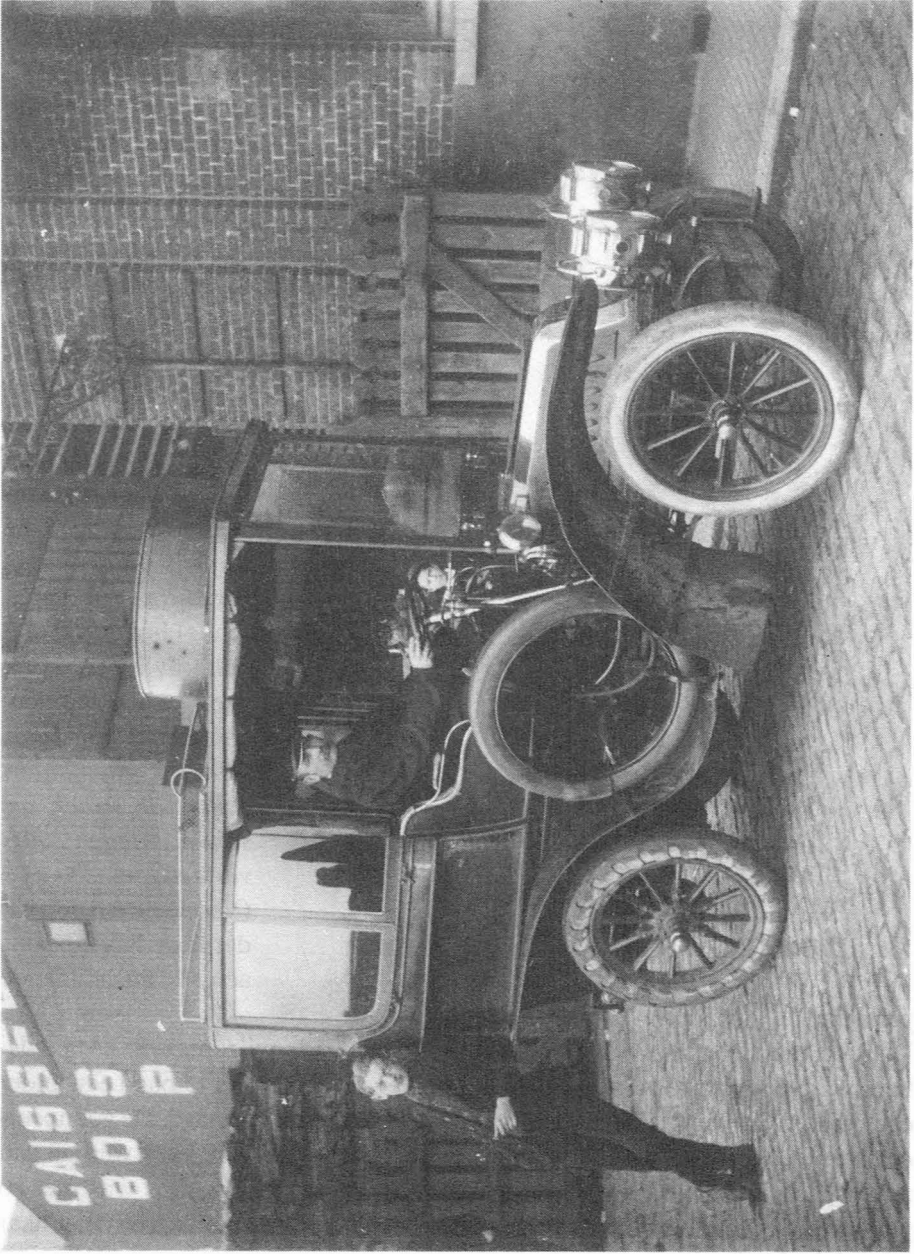
Aan het dak bevestigd is een opgerold zeildoek te zien dat neergelaten de chauffeur tegen regen en ontij beschermd.

De ronde koepel boven op het dak herbergde reservebanden en daarachter staat de gereedschapskist.

De prachtige koplampen en het verfijnd afgewerkt koetswerk getuigen van een wagen met klasse en van de voorkeur van de eigenaar voor een handige kleine auto in plaats van een zware limousine.

Die eigenaar was Julien Vermeire die in de Gentse Wegwijzer van 1898 t.&.m. 1904 voorkomt in de rubriek "Houten Kassen Fabrikanten" (Fabricants de caisses en bois) te Evergem als J. Vermeire en comp. Nadien wordt dit "Usines d'Evergem".

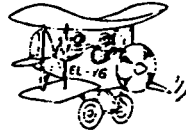
E. OSSIEUR

1900-1905
A vintage open-top automobile parked on a cobblestone street. A man in a dark suit stands to the left of the car, and another man is seated in the driver's seat. The background features a brick building with a sign that reads "CAISSE BOIS".

GENSCHEN WOORDE EN UITDRUKKINGEN
Deel XXXV

kaak, kaak,
nen twiedekker!

Bijeen geschart...
en oetiekend deur

Eddy Levis d' Gill. Van Geert

Lang leve de pluimsteekers

Syn.: "Vie van de huurnfiekers; 't es ne schoolvlieger; hij es an 't schoolvliegen".

"Den huurn fieke" is eigenlijk de school of het werk verzuimen. Hoorn komt van "hornic" of hoek: achter de hoek wegsluipen.

"Ne pluimsteeker of een pluimsteekerige" is ook iemand die spijbelt, die de school verzuimt, die haagschool houdt.

Schoolvliegen komt van schoolvlieden: van school weglopen.

"Goet ghemaniert achter de straet, om school-vliegen niet verleen laet..."

(Vermaen van den vader des huysghesins aen alle hushoudende

personen... - 1636, A, 4B).

De zoon van wijlen mevr. Marie Van Holderbeke, onderwijzeres te St.-Amandsberg vertelde mij over pluimsteken het volgende: "Wanneer iemand een ander een behoorlijke loer had gedraaid, werd er op weerwraak geaasd. De gedupeerde ronselde dan een bende samen om de dader mores te leren. Vaak werden dan zijn voeten in de lijm gestoken, daarna in de pluimen. Dit alles was niet zo gemakkelijk weg te halen zodat de *pluimsteker* de volgende dag(en) niet naar school durfde."

vandaar; *ne pluimsteker, hij es pluime(n) an 't steke, hij hee pluime gestoke(n)*
Het "Algemeen Vlaams Idioticon" van L.W. Schuermans Uitg. Gebr. Van Lint-

hout - Leuven 1865-70 schrijft: PLUIMSTEKEN, o.w. schoolduiken (Somergem) p. 42 deel II.

Ik giete de patatten af

Syn.: "zijn woater moake, stroele, piessse, (gemeen:) pisse, zieke. Zijn woater luuze (: lozen). Es dad'een leie, - een stroelijnge": plassen.

Ook: " 'k Giete mijn patatten (petoaters) af, 'k goa den uil goan uithange, 'k goa mee de kleine noar d'oopeluchtschôle, 'k goa hem een hand goan geeve, 't ès huug woater."

Een tupuuge van in de greppe te pisse

Een "tupuuge" is een oogontsteking.

Die zou je dan zogezegd moeten krijgen van in de goot te plassen. "Hij hee iets an zijn uuge". Er wordt verondersteld dat men met vuile handen in de ogen gewreven heeft. Om kinderen er van te weerhouden in de goot te spelen zei men wel eens: "Pas op dadde gien hondespure krijgt". (Ook als waarschuwing tegen het barvoets lopen).

Zuu hondemoager, ge zij gelijk ne stok mee un vodde rond

Syn.: "Es mij da een hakkeberd, ze studeert veur hoazewind, een moager (smier) mens, zuu moager of de duud; - een groate; - nen hoarijnk; - een stoo-vaat, - een groamte; - een konijn; - een riet; - een schurrevel; - ne stokvis; - de galge; - een schreepmes; - een zwingelberd (: bord of plank met inkepingen waarop het haar voor plafoneerders of vlas uitgeslagen of gezwengeld wordt); - ne stok; - ne specht; - ne spierijnk (: Osmerus eperlanus: kleine doorschijnende Noordzeevis, fraai zilverwit met groene en blauwe tinten); - ne sprot; - nen teek; - een sprijnkoane; - ne cifeejongene; z'ès zuu moager dad heur deur de greppe keunt trekke; - dadde de zeeve psalms deur heur lijf keun leeze; 't es moar een moagere bieste, een moagere; ze ziet er moagerachtig uit; es da een pannelatte; 't es 't vel over de biene": ze is graatmager.

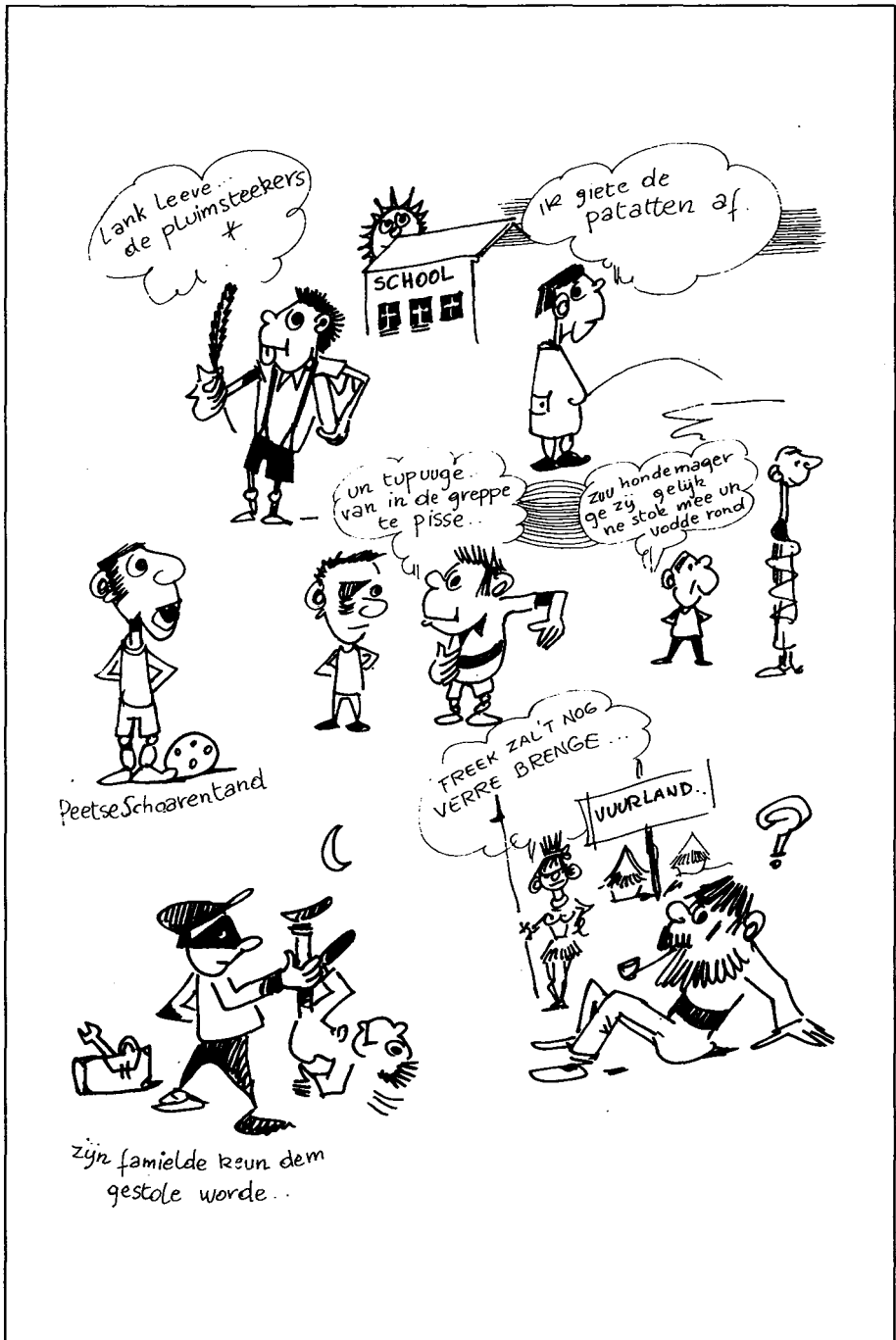
Een "pannelatte" is een daklat van ongeveer 1 m x 0,22 x 0,45. Vroeger had men ook pannelatten van 14, 16, 18 en 24 voet. Ze werden navenant 14-, 16-, 18- of 24-voeters genoemd. Men had ook nog dubbele pannelatten van ± 0,34 of 0,35 m dik.

Peetse schoarentand

Voor vrouwen: "Meetse schoarentand": wordt gezegd van iemand die enkele van zijn voorste tanden mist.

Zijn famielde keun dem gestole worde

Syn.: "Zijn famielde kan duudvalle, - kan de pot op, - kan zijn konte (en alle andere varianten) kusse": hij baalt van zijn familie, hij heeft er geen betrekkin-

Plaat 41

gen meer mee. Als verontschuldiging voor niet zo leuke familieleden zegt men: "U moate (: vrienden) kiesde zelve, U famielde nie".

Freek zal 't nog verre brenge

Syn.: "Hij zal 't nog verre schuppe": er lacht hem nog een mooie toekomst tegemoet. Met Freek wordt de Gentse auteur, en bezieler van het Europese Figurentheater Centrum, Freek Neiryndck bedoeld, trouwens ons beider vriend. Zegt men echter: "Hij zal 't verre brenge oas 't hij veel wig aflegt", dan wordt de betekenis helemaal omgekeerd en bedoelen we een dommerik.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 11-12-13 MAART

11 maart 1128:

Diederik van den Elzas, tegenkandidaat van Willem Clito voor het graafschap Vlaanderen, wordt triomfantelijk in Gent onthaald. De invloed van Gent is zo groot dat die stellingname volstaat opdat gans Vlaanderen na enkele weken al partij kiest voor Diederik.

11 maart 1737:

Eerste steenlegging van het nieuw lokaal van de Sint-Sebastiaansgilde op de Kouter, naar de plannen van architect Bernard De Wilde.

11 maart 1834:

De opvoering van Tartuffe van Molière in de Grote Schouwburg geeft aanleiding tot allerlei incidenten. Het stuk wordt door een deel van het publiek geestdriftig toegejuicht (waarschijnlijk liberale orangisten), doch het publiek van het paradijs (katholieken uit het gewone volk) houdt er blijkbaar een andere opinie op na en talrijke toeschouwers moeten door de politie worden weggeleid. (Het woord Tartuffe is synoniem voor een hypocriet. Molières komedie handelt dan ook over religieuze huichelarij. Het stuk viel dus niet in goede aarde bij de gewone bevolking die streng katholiek was opgevoed, vooral slechts 4 jaar nadat de katholieke Belgen de Hollandse protestanten van zich hadden afgeschud.)

12 maart 1787:

De leden van het "Gerechtshof van eerste instantie" worden verkozen. Voorzitter is ridder Diericx. Als leden worden aangeduid : Roelandts, Varenbergh, Blommaert, Vande Poele, Guchteneere, Goethals, De Wulf, Du Bos en Meyer.

12 maart 1824:

De eerste stoomboot, "De Hoop", arriveert te Gent aan de Brusselsepoort. Hij heeft de afstand Antwerpen-Gent over de Schelde afgelegd in 8 uur.

12 maart 1833:

Jan-Baptist Voortman, een bekend Gents orangist, wiens fabriek in april 1831 door stedelijke soldaten, pompiers en werklieden werd bestormd en geplunderd, eist van het stadsbestuur een schadevergoeding van één miljoen goudfrank voor de aan zijn fabriek veroorzaakte schade en 200.000 frank voor pijn en smart.

13 maart 1539:

Op donderdag 13, vrijdag 14 en zaterdag 15 maart 1539, gaat de "auweet", de grote Gentse nachtelijke parade voor het laatst driemaal uit. Zij duurt telkens twee uren en trekt door de voornaamste straten van de stad. (Die auweet was oorspronkelijk een nachtwacht tijdens de grote halfvastenmarkt. Spoedig ont-aardde ze echter in een machtsvertoon vanwege de neringen. Zij was een doorn in het oog van keizer Karel; net op het moment dat hij Gent kwam bestraffen - in 1540 - waren de voorziene data voor de auweet 4, 5 en 6 maart. In plaats van te mogen paraderen en indruk te maken op die dagen moesten de Gentse schepenen op 6 maart 1540 bij de keizer in het Prinsenhof op het matje komen . Enige dagen later, op 17 maart, werden negen aanstokers van de opstand van 1539 op het Sint-Veerleplein onthoofd. Het bleef niet bij een éénmalig verbod. Op 30 april 1540 schafte de Concessio Carolina de dreigende auweet voorgoed af.)

13 maart 1673:

Bij akte van 13 maart 1673 krijgen de bewoners van de Kraanlei de toelating van de schepenen om een rij bomen op de kade te planten.

13 maart 1718:

Jan-Baptist van Volxsom aanvaardt voor de Staten van Vlaanderen een doek te schilderen, voorstellende de Plechtige Inhuldiging van markies de Prié, namens Karel VI, Rooms keizer, als graaf van Vlaanderen. Deze Plechtige Inhuldiging greep plaats op 18 oktober 1717 op de Vrijdagmarkt. Wanneer u dit doek, dat in ons Bijlokemuseum tentoongesteld wordt, voorbijgaat, wees dan indachtig dat van Volxsom meer dan 10 jaar aan dit schilderij heeft gewerkt. Dat dit onze hedendaagse artiesten, die er soms prat op gaan dat ze 2 à 3 schilderijen per dag kunnen afwerken, even tot nadenken stemt !

13 maart 1741:

Geboorte van Jozef II. Deze verstandige monarch, die zijn tijd voor was, wou,

onder de invloed van de wijsgerige stelsels, regeren volgens de principes van het verlicht despotisme. Hij miste echter de nodige psychologische tact en ging overhaast te werk. Zijn hervormingen werden vooral in de Zuidelijke Nederlanden slecht onthaald want het volk was niet rijp voor de gedachte van een gecentraliseerde eenheidsstaat. Frederik II noemde Jozef II zeer typerend : mijn broeder de keizer-koster.

13 maart 1792:

Geboorte te Gent van ridder Theodoor-Frans Papeians de Morchoven. Na gedurende 4 jaar vrijwel alle veldtochten van Napoleon te hebben meege- maakt, legde hij zich toe op de studie van tuinen en planten en werd voorzitter van de Koninklijke Maatschappij voor Land- en Tuinbouwkunde te Gent.

13 maart 1832:

Een gepeperd glas ! Een soldaat drinkt in een Gentse herberg een volle pot jenever met een ons peper en enkele uren later bezwijkt de ongelukkige dwaas. De Gazette van Gent, die het nieuws brengt, weet te vertellen dat men het lijk heeft geopend en dat men er “den jenever kokend in de maag” gevonden heeft!

Ronald DE BUCK

DOCUMENTATIECENTRUM

Werking 1996

BIBLIOTHEEK

Uitleningen

<i>Boeken</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>
Algemeenheden	8	9
België-Buitenland	13	37
Economie	1	3
Gent	446	280
Geschiedenis (H)	244	161
Kunst	13	16
Localia	94	94
Natuurkunde	-	2
Onderwijs (I)	-	3

Oost-Vlaanderen	191	269
Sint-Amandsberg	102	90
Taalkunde	10	16
Volkskunde	29	30
Verhandelingen (Z)	-	2
	-----	-----
Subtotaal	1151	1012
<i>Varia</i>		
Kaarten-Plans	45	15
Foto's	1	42
Affiches	1	-
	-----	-----
Subtotaal	47	57
<i>Tijdschriften</i>		
Subtotaal	1331	1449
<i>Globaal uitleningscijfer</i>	2529	2518
Administratie		
Gemiddeld uitleningscijfer per openingsdag (2u.)	56	58
Aankoop boeken	25.635F	35.355F
	(+ 9.720F)	
	(23 werken)	
Pas verschenen, <i>gratis</i> binnengebracht werken:	19.253F	13.973F
	(voor - 5.280F)	
Giftenaantal	2.326	5.807
		(+3.481)
Niet meer met de nodige relativiteit te beschouwen zoals vroeger, want sinds 1995 wordt elke gift afzonderlijk geteld.		
Boete	1.570F	927F
Geldelijke giften	136F	355F
Ruildiensten	157	169
	(voor G 61; OO 108)	

Plan Saurel (10% voor D.C.)	216F	600F
Varia	3.375F	10.109F
	-----	-----
Totaal	3.591F	10.709F (+ 7.118F)
 Nieuwe ontleners	 9	 24 (10 voor OO) (14 voor G)

COMMENTAAR BIJ DE WERKING

In mijn commentaar van vorig jaar, heb ik vermeld dat, tot en met het jaar 1988 wij jaarlijks een algemene verhoging van het werkcijfer hebben vastgesteld (1988 was een uitbinker met 3.883 uitleningen) en dat vanaf dat jaar gedurende de zes volgende een dalende trend is opgetreden. In 1995 kwam een kentering tot stand en dit tot ons grootste genoegen. Voor 1996 kan het Documentatiecentrum met enige fierheid terugblikken op een vruchtbaar werkingsjaar, wat zich niet alleen laat bepalen door het aantal ontleende boeken, maar zich dit jaar vooral weerspiegelt in het hoog uitleencijfer van de tijdschriften. We hebben ook meer jonge bezoekers, een vaststelling die tot aangename bedenkingen leidt, want een bibliotheek is slechts leefbaar door de aanwezigheid van jongeren, die de aflossing verzekeren en de aanzet tot nieuwe initiatieven kunnen uitlokken. De bibliotheek wordt dan het trefpunt van studenten, soms onder de leiding van hun leraar om de weg te wijzen in de arcana van onze werking, wat zeer aanmoedigend is. Vierentwintig nieuwe ontleners drijven in 1996 het totaal op tot 578. De bibliotheek is zesenzeventig zondagen open geweest. De drukst bezochte maanden waren: maart met 135 en november met 175 bezoekers. De zwakst bezochte: april met 72 en mei met 64. Dit jaar hebben we 1.133 bezoekers over de vloer gekregen. Dit is enigszins te danken aan onze samenwerking met de stad Gent bij de inrichting van haar "opendeurdag Gent", voor bibliotheken, archieven en documentatiecentra op 23 november. Het feit alleen dat we gesolliciteerd werden, bewijst dat het documentatiecentrum goed aangeschreven staat bij het stadsbestuur en dat we iets te bieden hebben. Wat onze tentoonstelling op die dag betreft zou ik willen aanstippen, dat buiten onze trouwe leden uit Gent, Destelbergen en Mariakerke de meeste bezoekers kwamen uit Drongen, Deinze, Gavere, Wetteren, Heusden, Zwijnaarde, Lochristie, Sint-Denijs-Westrem, Gondtrode, Hansbeke, Ertvelde, Limbeke, Merelbeke en zelfs uit Oudenaarde. En dit niettegenstaande onze ongunstige ligging buiten het bediende circuit. Enkele onder hen, zijn lid geworden van Oost-Oudburg of de Heemkundige Kring Gent en werden zelfs ingeschre-

als lezer, een pluspunt voor de bibliotheek en voor de kringen daar veel publicaties verkocht werden. Naar gewoonte werden waardevolle werken aangekocht voor 9.720F meer dan vorig jaar. (25.645F - 35.355F) Ook dit jaar werd tijd noch moeite gespaard om pas verschenen werken gratis te bekomen. Voor een globale som van 13.973F (voor 5.280F minder dan in 1995).

Wat de balans betreft van de aangeworven boeken: voor 9.720F meer gekocht en 5.280 minder gekregen. Toch is er dit jaar voor een waarde van 49.328F boeken tegen vorig jaar 44.888F binnengebracht. Onder de uitleentoppers vermelden we zoals elk jaar dezelfde rubrieken, met zoals in 95, Gent op kop, gevolgd door Oost-Vlaanderen (nu op de tweede plaats) en geschiedenis op de derde. Wat de boete betreft op het te laat inbrengen van de boeken is dit jaar 927F in plaats van 1570 in 1995 in kassa gekomen. Enerzijds een aardig cijfertje dat helpt en anderzijds het bewijs dat discipline opleggen aan de ontleners ten gunste komt aan het recupereren van ons boekenfonds.

Het is met een opgelucht hart dat we enigszins mededelen dat de benedenverdieping afgewerkt is en bestaat uit:

- 1) Magazijn "Ghendtsche Tijdinghen"
- 2) Magazijn "Oost-Oudburg"
- 3) Magazijn van niet te ontlenen, maar wel te raadplegen werken
- 4) Afdeling kaarten en plans
- 5) Afdeling affiches

Deze laatste twee bevatten rijke collecties die opnieuw openstaan voor het publiek.

6) en last but not least de bibliotheek waar iedereen welkom is.

Wij stellen opnieuw vast dat bij de bezoeker nog altijd verwarring bestaat qua - wat is het D.C.?

Dan nog even herhalen dat het D.C. (V.z.w.) de gemeenschappelijke bibliotheek en ontmoetingsplaats is van twee heemkundige kringen nl. "De Oost-Oudburg" (Sint-Amandsberg) en de "Heemkundige - en Historische Kring Gent".

Wie tot hiertoe verzuimde een bezoek te brengen aan voorgenoemd centrum wordt uitgenodigd kennis te nemen met een boekenfonds dat aan jong en oud een kostbare informatie kan bezorgen over geschiedenis, kunst, onderwijs, literatuur, genealogie en vooral Gent en omstreken. Een fonds dat men kosteloos kan raadplegen.

Wie lid is of wordt van één van de geciteerde kringen kan eveneens boeken, tijdschriften, affiches, prentkaarten, doodsprentjes, foto's en noem maar op, kosteloos ontlenen en door wederzijdse kennismaking met andere bezoekers het verleden herbronnen.

Maak er dankbaar gebruik van op elke zondag van 10 tot 12u., behoudens op feestdagen en tijdens de vakantiemaanden juli en augustus.
Geen drempelvrees, iedereen is welkom en verzekerd van een warm onthaal.

Zijn als giften welkom en gevraagd: wij bewaren en verzamelen wat ons werkgebied betreft, m.a.w. Gent en Oost-Vlaanderen:

Geboortekaartjes, communieprentjes, verlofings- en huwelijksaankondigingen, jubilea, priesterwijdingen, kloostergeloften, doodsbrieven + bedankingen, doodsprentjes, devotieprentjes, aflaten, litanieën, kerst- en nieuwjaarswensen, feest- en verjaardagskaarten, foto's, prentkaarten, affiches (van esthetische of commerciële waarde), menu's, landkaarten, plannen, oude kranten, allerlei documentatie: folders, brochures, boeken, tijdschriften, verkiezingsdrukwerk, reclamdrukwerk (vb. opening van een nieuwe zaak).

Bij voorbaat dank voor uw mildheid.

Wekelijks ontvangen wij dankbaar onze trouwe bezoekers, onthalen wij met vreugde de nieuwe leden en trachten wij een maximum aan "service" te verlenen.

Wij waarderen de inzet van de ploeg vrijwilligers en idealisten, die onbaatzuchtig ijveren voor het welzijn van het Documentatiecentrum.

Ons publiek, dat regelmatig aanwezig is op de openingsuren, verdient eveneens onze dank voor de aanmoediging tot verdere ontluiking van de werking. De goede naam van het D.C. blijft aldus gevrijwaard en dit spoort ons aan, in de toekomst, nog meer hulp te bieden bij "researchwork".

Zoals elk jaar al mijn sympathie en warme dank voor de hulp en de morele ruggesteun,

De Bibliothecaresse,
Mevrouw VAN GELUWE-EGGERMONT A.

Erratum

Wil in ons vorig nummer (Nr. 2 - 1997) op p. 95, 17e regel, het woord "Geeraerts" veranderen in "**Geerinckx**".

oudheidkundige kroniek

In "De Gazet van Gent" van 16 november 1925 verscheen het volgend artikel van Alfons Van Werveke:

DE MILITIELOTING

Gij weet er nog wel van, geachte medeburger, van de militieloting? Wie de laagste nummers trokken, de ongelukkigen mochten optrekken voor drie jaar; wie de hoogste nummers uit den trommel haalden, waren vrij van het postje zijn vaderland te dienen in den oorlog. Dat hatelijk wervingsstelsel om het nationaal leger te vormen, duurde tot 1909.

Jan van Rijswijk Jr., de meest volksgeliefde burgemeester van Antwerpen en een van de grootste Belgische redenaars, zei eens: "Ons leger wordt schier uitsluitend te been gebracht bij middel der loting, eene Fransche instelling dagteekenende van het jaar IV der republiek." Dit is niet volkomen juist. Bedoelde wet dagteekent van 19 fructidor 4e jaar. "Die wet", zegt de Nouveau Larousse illustré, "was de eerste, die het principieel van den persoonlijken en verplichten krijgsdienst, vaststelde." Wat ge zegt! In Vlaanderen bestond in de middeleeuwen de algemene dienstplicht van 18 tot 60 en zelfs tot 65 jaar.

De Fransche wet van 19 Fructidor jaar 4 bepaalde, dat "elke Franschman soldaat was en verplicht het vaderland te verdedigen." Ze schreef voor, dat de dienst van 20- tot 25-jarigen ouderdom duurde. Later gewijzigd door de invoering van de plaatsvervanging en de loting, bleef ze in stand tot het einde van het eerste keizerrijk. "Ze woog zwaar op het land", zegt Larousse. En op België dan? Ons land was bij Frankrijk ingelijfd en onze grootvaders hebben geweten aan welken prijs! 4 November 1802 braken te Gent onlusten uit ter gelegenheid van de militieloting. De meier en zijn toegevoegden, die de zitting bijwoonden, waren verplicht op de vlucht te gaan. De politiecommissaris werd mishandeld. De opgeroepenen protesteerden tegen de gedurige lichtingen en tegen de willekeurige wijze, waarop de lotingen werden ingericht. Een hevige beroering kwam onder de bevolking, maar men leefde onder het bewind van het geweld en men had goed te protesteeren, optrekken moest men.

De wijze van werving door de loting van de Republiek en het Keizerrijk was voor ons land geen nieuwigheid. Onze voorouders hadden ze gekend onder het Spaansch en onder het Oostenrijksch bewind. De oudste ons bekende tekst nopens de militieloting is van 24 Augustus 1667, maar dat schijnt niet de eerste te zijn. Er is spraak van een bevel van baljuw en schepenen der stad Gent, ten gevolge van een besluit van de Collatie, bij hetwelk men deed kennen aan de buurtedekens, dat ze moesten "doen loten alle de manspersonen, wezende boven de achttien jaar, geen uitgezonderd noch voorbehouden dan de armen, niet bijdragende tot het huisgeld, om daaruit te nemen den tienden man, die

door de negen anderen behoorlijk gewapend en betaald zal worden voor den tijd van één maand gedurende welke hij, tiende man, verplicht zal wezen zich te begeven in compagnie ten dienst van Zijne Majesteit.

Wij kennen ook een onderrichting van 30 Maart 1702, waarna de "officieren, regeerders en inwoners van de dorpen en de gemeenten der provincie Vlaanderen zich zullen te schikken hebben in het doen trekken van het lot aan de jongelingen; die zij per dorp moeten leveren ten getalle van 3250 man om daarvan te vormen vijf nieuwe bataljons voetvolk. Er wordt bepaald, dat de loting zal geschieden onder de ongehuwde mannen van 20 tot 40 jaar, die de vereischte gestalte hebben en bekwaam zijn tot den dienst. Zij, die sedert 1 Januari gehuwd zijn om aan den dienst te ontsnappen, zullen verplicht worden aan de loting deel te nemen. De krijgsdienst zal 3 jaar duren. Tot de loting zullen niet geroepen worden de livreiknechten van de geestelijken en de edellieden ten platten lande, de gezinshoofden, die een hoeve besturen, al zijn ze niet gehuwd, als daar zijn de oudste zoons of de meesterknechten van de hoeve, het ambacht of het huisgezin van een weduwe of van een gebrekkelijken ouderling. Voor de jonggezellen van 20 tot 40 jaar onbekwaam tot den dienst, zal worden bepaald welk deel ze hebben te betalen in de schadeloosstelling voor de ingelijfden.

Verschillende van bovengemelde bepalingen hebben wij gekend onder het regiem, dat heeft voorgegaan den algemeenen dienstplicht, den eenigen, die waarlijk rechtvaardig is.

A. VAN WERVEKE

VRAAG EN ANTWOORD

De heer **M. De Bosscher** (Zottegem) vraagt: Wie kan mij het gedicht bezorgen van Rosalie Loveling dat als volgt begint:

Moeder ledig vond ik mijn korfje

Deze morgen in de schouw

Hoe toch zou het komen

Dat Sinterklaas mij geen lekkers bezorgen wou?

LEZERS SCHRIJVEN ONS

De heer **Leopold Geerinckx**, oud-leerling, vriend en bewonderaar van onze betreunde medewerker Maurits Van Wesemael, herleest nog regelmatig zijn artikels zoals "De Citadel", "Het Prinsenhof", "De Doolhoven", "Het Rasphuis", "De Napoleonisten", "Het Standbeeld van Keizer Karel", enz.

Hij komt nog eens terug op een artikel dat Maurits Van Wesemael in 1983 schreef voor het tijdschrift van "De Kring van Bachten de Kupe". Het ging om de vraag "Van wie kwam het idee om in 1914 de IJzervlakte onder water te zetten?" Aan de hand van getuigenissen van o.m. de vader van de briefschrijver, die in 1914 Batterijkommandant was, staat vast dat het idee kwam van de Wulpense dorpsonderwijzer Germain Van Marcke bij wie Kommandant Geerinckx ingekwartierd was.

Een zeer interessant artikel, maar wij kunnen niet ingaan op de vraag van de heer Geerinckx om het te publiceren in "Ghendtsche Tydinghen", ons principe is immers dat uitsluitend specifieke Gentse onderwerpen aan bod komen. Wij herinneren er evenwel graag aan dat geïnteresseerden dit artikel kunnen raadplegen in ons Documentatiecentrum.

De heer **M. De Bosscher** (Zottegem) schrijft ons het volgende:

"Hierbij ingesloten een eigenaardig lied dat ik eens gelezen heb, vóór de oorlog, in de grote Almanak van Snoeck. Indien het de moeite waard is, kunt u het eens laten afdrukken."

Dat doen wij met plezier, Mijnheer De Bosscher. Hier volgt het:

Dees Tuite was 25 jaar voorzitter van de "Zangvereniging St. Macharius" en dat moest worden gevierd. Een lid had een gedicht opgesteld voor de gelegenheid, maar Cies Trompet die eveneens lid was van de "Muziekmaatschappij Sinte Cecilia" vond het wat kort en stelde voor, het enigszins te bewerken en er muziek op te zetten, met algemene instemming ging het dan alzo:

Vang een luis, vang een luis
Vang een luistervol bestaan
Op uw huid, op uw huid
Op uw huidig feesttij aan.

Wat een kraan, wat een kraan
Wat een kranig man is hij
Wat een dier, wat een dier
Wat een dierbaar feestgetij.

Hij is vol, hij is vol
Hij is vol bezielde moed
Hoe gemeen, hoe gemeen
Hoe gemeenzaam vroom en goed.

Hij is rot, hij is rot
Hij is rotsvast en heel sterk
Voor zijn zak, voor zijn zak
Voor zijn zaken en zijn werk.

Hij is steeds lui, hij is steeds lui
Hij is steeds luimig en geacht
Hij is steeds moe, hij is steeds moe
Hij is steeds moedig en vol kracht.

Zet hem op, zet hem op
Zet hem op de eretron
Hangt hem op, hangt hem op
Hangt hem op de erekroon.

Zijne kat, zijne kat
Zijne katholieke deugd
Schenkt ons in, schenkt ons in
Schenkt ons innerlijke vreugd.

En zijn hond, en zijn hond
En zijn honderdvoudig loon
Maakt hem dood, maakt hem dood
Maakt hem dood en sterven schoon

Na het lied wilde men de voorzitter huldigen met bloemen en geschenk maar na het brullen van, Hangt hem op, was hij er ongezien en stillekes voor alle zekerheid van onder gemuisd en nergens meer te vinden.

Nota van de redactie

Het gebeurt regelmatig dat wij brieven ontvangen met de naam van de schrijver en de initialen van zijn voornaam. Aangezien wij niet persoonlijk al onze talrijke leden kennen, stelt dit voor ons een probleem: is deze brief afkomstig van een heer of een dame?

Mogen wij aan onze schrijvers vragen zo veel mogelijk hun volledige voornaam te vermelden?

GÊNSCHE PRÂOT

Ongetwijfeld tot spijt van velen is dit de laatste aflevering van "Gênsche Prâot".

Wij waren daarmee begonnen in ons November-nummer van 1986. Meer dan 10 jaar hebben wij deze stukjes kunnen publiceren, maar onze voorraad is nu, helaas, op.

Voor onze meer recente leden herhalen wij dat zij geschreven werden door de in 1865 geboren Gentenaar Jan Cleppe.

Hij schreef o.m. toneelstukken en gedichten en was een medewerker van verschillende dag- en weekbladen. Hij schreef eveneens een reeks korte "verhâolijnskes" in het Gents. De eersten ervan werden in de jaren '20 gepubliceerd in het Zondagsblad van "Vooruit".

Wij zullen toch proberen er voor te zorgen dat het Gents niet volledig verdwijnt uit ons tijdschrift.

Viertien daogen achter de kiezijng was 't er wirk op 't lollekestribenoal; want de veurvechters hâon weeral hulderen boer gespeeld. Jan Pek mee zijne kame-râod, die altijd bij den brand waore; wierde geropen om te getuige.

Achter dat onze Jan zijnen îed afgeleid hao, vroeg hem de Zuze:

- Jongene, wa wete gij van da vechtersaffirre? Hêdde gij gezien dat den be-tichte dôor mee zijne stok dienen hîere zijnen hûugen hoed kapot geslegen hêe?
- Nîen ek, Menhîere de Zuze, zei de Pek; mâor 'k hê gezien dat hij nen dikke stok omhûuge stak, in 'k hê tons al mee ne kîer ne klop g'hûurd, dat 't klonk gelijk nen tromel.

- G'hêt de slag g'hûurd, zei de Zuze, mâor g'en gêt hem nie zien slâon?

- Nîe, menhîere de Zuze, îerlijk gezeid, 'k en hê 't nie gezien.

- G'en zij mâor nen halve getuige, zei de Zuze al lachende. G'hêt gedâon, jon-gene, zet u mâor lanst achter.

Zuuste aost hij de trappen afkwam om in de zaole te gâon, kwam zijne kame-râod binnen om ûuk te getuige; in 't verbijgâon fezelde de Pek hem iets in zijn ûure, in den andere schoot in ne lach.

- Hela! gij dôor! riep den deurwâorder, wat hê de dôor te vertelle? Wete gij nie da 't aan de getuige verbôën es van tege malekaor te klappe?

- Hêdde gij mij iets hûure zegge, Menhîere, vroeg den andere.

- Nîen ek, zei de deurwâorder, mâor 'k hê 't gezien.

- G'en zij tons mâor nen halve getuige, zei de Pek al lachende, zet u ûuk mâor lanst achter!

Den deurwâorder begost te danse van kolirre, in de Pek wier van de Zandarm buite gekegeld.